

BİRDE ÜÇ OLAN, YARATAN, BEDEN ALAN, KEFARET EDEN TANRI

God as Triune, Creator
Incarnate, Atoner

www.muhammadanism.org
September 29, 2007
Turkish

**(Müslümanların itirazlarına verilen bir yanıt
ve
Felsefeye ilişkin savunma içeren bir makale)**

(A Reply to Muhammadan Objections and an Essay in Philosophic Apology)

W. H. T. Gairdner

HİNDİSTAN İÇİN HİRİSTİYAN
EDEBİYATI TOPLULUĞU

MADRAS ALLAHABAD CALCUTTA RANGOON COLOMBO

1916

BÖLÜM I

Birde Üç Olan Tanrı

Bu bölümü Üçlü Birlik öğretisinin hem *Kutsal Kitap'ta bulunan kanıtları*, hem de bu öğretişin Hıristiyan topluluğu tarafından her zaman onaylandığını belirten *tarihi kanıtları* ile birlikte sunarak hazırlamak elbette mümkün olurdu. Ama bu tür sunumlar daha önce yeterince sık yapılmıştır; ve İslamiyet'in, bu öğretişe Kutsal Kitap'a ait olmadığını söyleyerek saldırıda bulunması, *mantıksızlıktır*. Hatta Kutsal Yazıların kendileri bile bu öğretişin 'mantıksızlığı' ve bu öğretiş ile bağlantılı olan Beden Alma ve Kefaret Etme konuları nedeni ile reddedilirler. Bundan dolayı şimdi yapmak istediğimiz, Hıristiyan konumunun mantıksız olduğuna duyulan bu inancın bir hata olduğunu göstermeye çalışmaktır; ve bu öğretişlerin, öncelikle kendi kapsamları içinde felsefe konusuna ait oldukları; ikinci olarak da Tanrı'ya duyulan inancı – Tek, Kutsal ve Seven – *daha az değil, daha çok* kolaylaştırdıkları üzerinde durmaktır.

O zaman gelin, işe, bu iki yönlü gerçeği, Birlik'teki Üçlü Birlik öğretişine uygulamak ile başlayalım. Açıklamak istediğimiz nokta şudur: bu öğretişe karşı ileri sürülen temel felsefi itirazlara yanıt vererek öğretişin mantıklı olduğunu belirtmek ve ikinci olarak bu öğretişin gerçek bir Tanrı inancını zorlaştırmadığını, aksine kolaylaştırdığını ifade etmek istiyoruz.

Ortaya konan ve yanıtlanan beş felsefi itiraz.

i.'Baba' ve 'Oğul' ifadelerinin Tanrı'yı değersiz kıldığı itirazı hakkında.

Bu itiraz iki bölüme ayrılabilir:

(1) Bu ifadeler genellemenin fiziksel düşüncesini kapsarlar; (2) geçici ardıllık düşüncesini içerirler: her iki düşüncenin de tek Tanrıçılık inancına açıkça karşıt oldukları ileri sürülür.

Ama biz, daha özenli düşüncelerin bu itirazların ne kadar boş olduklarını gösterdiklerini söylemekteyiz.

(1) *Hasıl etme ve babalık* düşüncelerini çok özenli bir şekilde birbirlerinden ayırt etmeniz gerekir. Bir ebeveyn ve bir baba asla aynı şey değildir. Yersel her baba bir ebeveynidir; ama her ebeveyn bir baba değildir! Ebeveynlik, ya da hasıl etme insanın, bir alt alemde yer alan hayvanlar ile paylaştığı fiziksel bir eylemdir, hayır, yalnızca hayvanlar alemi ile değil, aynı zamanda hayvanlar aleminden daha da aşağıda yer alan ve kendi türünden ürünler veren bitkiler alemi ile de aynı fiziksel eylemi paylaşır. Şimdi bir kez daha filanca deniz anasının falanca deniz adasının babası ya da bu bitkinin şu bitkinin babası olduğunu söylemenin ne kadar mantıksız olduğunu anlıyorsunuz! Bir bahçeye bir tohum ektiğiniz zaman, bu tohumun ürettiği bireysel bitkiyi kim düşünür ve sonuç olarak bu tohumdan ortaya çıkan bitki hakkında kim zihnini yorar?

Bu durumun hemen açıklık kazandırdığı düşünce şudur: yersel bir baba ve oğuldan konuştuğumuz zaman bile, fiziksel olarak hasıl etme düşüncesi, zihinlerimizde ikinci sırada yer almaktadır. Gerçekten düşündüğümüz şey, tamamen ahlaki düşüncelerden oluşan bir fikir dizisidir – ahlaki ve ruhsal iki varlık arasındaki ruhsal ilişki. Bu ilişkilerin bir kaçından söz

edebiliriz: *sevgi*, hepsinden önce gelir ve en önemlisidir; *şefkat*; yakın, içten ve karşılıklı *paylaşım*; mükemmel ve mutluluğun var olduğu *karşılıklı ilgi*; *aynı doğaya* sahip olma; *düşünce*, *karakter* ve *irade* birliği; beraber *karşılıklı eylem ilişkisi* içinde *çalışma* birliği. Burada elbette ideal bir babalık ve oğulluktan söz ediyorum; ve yeryüzünde böyle bir ilişkinin gerçekleştiğini gördüğüm zamanlar da oldu.

O zaman, Tanrı'nın değerini düşürdüğü söylenen *bu tür* niteliklerde yanlış olan herhangi bir şey var mıdır? Ahlaki bakış açısından yanlış bir şey olmadığı kesindir: Çokluğun metafizik ile ilgili zorluğu hakkındaki konuda daha sonra ayrıntılı incelemelerde bulunabiliriz. Ama, ahlaki açıdan konuştuğumuzda, bu nitelikler kutsal bir Tanrı ile tamamen uyum içindedirler ve Tanrı'nın bu ifadeleri kullanmayı tasarlamasının kesin nedeni de budur, Tanrı'nın, Kendisi ve Sonsuz Sözü arasındaki ilişki türünü düşünebilmemiz için seçtiği ifadeler bunlardır. Bu tür ifadelerin bazıları olmadığında, bu ilişki kaçınılmaz olarak tamamen metafiziksel bir şekilde yorumlanmış olacak (Yahudi filozof Philo tarafından yorumlanmış olduğu gibi) ve insan canı, ruhsal değerden tamamen yoksun kalmış olacaktı. Ama bu şekilde, Baba ve Oğul'un karşılıklı Ruh'u aracılığıyla birleşmiş olan Baba ve Oğul hakkındaki bu öğretiş, aile yaşamındaki kutsallığı hızlandıran yeni bir güç, yalnızca zihne değil yüreğe de kabul edilen sevgi ve paylaşımaya yeni bir anlam sağlar.

(2) Daha şimdiden, bu ifadelerin ardılığı kapsıyor olmaları ile ilgili ikinci itirazın analizi konusundaki yolun yarısına gelmiş bulunuyoruz, bu tür bir itirazın anlamı elbette, Oğul'un sonsuz olmadığı ve Tanrı'nın Baba *olduğudur*.

Ama hasıl etme düşüncesini, *Bütünüyle Ruhsal bir Varlığa kesinlikle uygulanamaz olarak* bertaraf ettiğimizde, ardılık düşüncesi de bertaraf edilmiş olur. Ama dikkatimizi, Baba ve Oğul sözcükleri ile bağlantılı olan ahlaki düşünceler üzerinde yoğunlaştırdığımız zaman, bu iki sözcüğün tamamen karşılıklı oldukları ve birbirlerini sonsuza kadar kapsadıkları hemen ortaya çıkar. Yeryüzünde bile bir erkek, oğlu var olmadıkça baba olmaz – değildir – bu gerçeği şöyle bir örnek ile açıklayabiliriz: bir oğul dünyaya geldiğinde, aynı zamanda bir baba da dünyaya gelmiş olur; oğul olmadıkça baba da olmaz! Var olması sorgulanamayan sonsuz doğasında, Baba ve Oğul'un birbirlerini izlemedikleri çok daha kesindir! Bir başka deyişle, 'Baba', 'Oğul'dan' önce gelemez, ikisinin de her zaman birlikte var olmaları ve Tanrı'nın durumunda *birlikte sonsuz* olmaları elzemdir. Tanrı'da her tür sonsuz ilişkinin var olması olasılığını bir kez onayladığımız zaman, artık onları tamamıyla ahlaki ifadeler olan Baba, Oğul ve Ruh – Babalığın ve Oğulluğun ortak Ruhu - ifadeleri ile adlandırmakta güçlük çekmezsiniz.

Burada üzerinde durduğumuz bir konuyu belirtmek için ara verelim: Biraz önce sözünü ettiğimiz konunun, önceki halinden biraz daha netleştirdiğini onaylıyor olsak bile, bu Babalık ve Oğulluk öğretişinin Müslümanlar için hiç kuşkusuz hala müthiş bir sürçme taşı oluşturduğu bir gerçektir. Bu öğretişe karşı çıkmaları öylesine içgüdüsel ve her adetlerinin ilğine öylesine derinden işlemiştir ki, Hıristiyanların yanlış anlaşılmaya böylesine uygun ifadelerle bu kadar çok önem vermek ile doğru davranıp davranmadıkları gerçekten sorgulanabilir ve akla önce bu ifadelerin yalnızca sonsuz gerçeğin açıklanması imkansız olan özünü ima etmek amacı ile kullanıldıkları gelebilir. Eğer yalnızca bunun tam aksini yapmayı başarabilirlerse – yani hata yaparlarsa – o zaman neden sonucu kuşkulu olan bir yararın ifadelerini yazmasınlar ve bu ifadelerin ardında yatan gerçeği (eğer öyleyse) daha verimli bir şekilde ima etmek için yenilerini aramasınlar? Eğer terminolojinin tüm amacı, açıklamayı kolaylaştırmak ise, açıklamaya bu kadar çok ihtiyaç duyanın kendisi olan terminolojinin yararı nedir? O zaman terminolojiyi neden yazalım?

Bu soruya verilecek yanıt şudur: Çünkü Tanrı'nın böylesine önemli bir vurgulama ile onaylamış olduğu ifadeler riyakarlık etmeye hakkımız yoktur; çünkü Kutsal Kitap'ta yer alan sürekli varlıkları ve Tanrı'nın Kilisesi tarafından kullanılmalrı, kaybetmeyi göze alamayacağımız bir standardın korunmasına ve değerlendirilmesine benzerler. Eğer bu terminoloji bugünkü dini kullanımından uzaklaştırılmış olsaydı, buna bağılı olarak beraberinde bir çok şey de yitirilmiş olurdu. Er ya da geç bu ifadelerin sürekli tanıklık ettikleri gerçeklik tamamen unutulurdu. Ve eğer Tanrı'nın Babalığı düşüncesini yitirecek olsaydık, çoğumuz tüm inançlara olan ilgimizi kaybederdik.

O zaman bu düşünce, Tanrı'nın insanları sevdiği ve aynı bir babanın çocuklarının ihtiyaçlarını karşıladığı gibi insanların ihtiyaçlarını karşıladığı şeklinde tamamen mecazi bir anlamda kullanılabilir mi? Bu konu ile ilgili olarak ortalama bir Müslüman'ın bu mecazi kullanımdan bile hoşlanmadığını gözlemlemek merak uyandıracaktır – çünkü bu mecazi kullanım, Müslüman'ın Allah hakkındaki düşüncesinin, bizim göklerdeki Baba hakkındaki düşüncemizden ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konu, Ahmed İbn Hanbal'ın (vi. 21) *Musnad* adlı eserinde korunan bir sünnette dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkar; burada onaylanan peygambere verilen Rabbin Duası'nın çevirisi yer alır.¹

Duanın başlangıcı çok önemlidir, 'Babamız'; bu ifade binlerce kişiyi umutlandırmış, cesaret vermiş ve Tanrı hakkındaki tüm düşüncelerini değiştirmiştir, ancak bu ifade şiddet ile men edilir! Bu yasaklama bizim şu iddiamızı desteklemektedir: eğer Tanrı'nın sonsuz Babalığı öğretisini kaldıracak olur ve Baba ile Oğul ifadelerine riyakarlık ederseniz, Tanrı'nın her durumda bir baba gibi davrandığı duygusunu yitirirsiniz. Buna benzer olarak eğer Mesih'in sonsuz Oğulluğunu reddederseniz, er ya da geç, her anlamda bir oğul gibi davranma gücünü ve hakkını yitirirsiniz. Dini inançtan aşağı kalmayan tarih ve sağlıklı düşüncenin bize öğrettiği budur.

Ne yazık ki İslam Peygamberi, hiç bir zaman tam olarak anlamadığı konular hakkında Kuran'da bulunan böyle ölçsüz bir dili kullanmaya yönlendirilmiştir, çünkü Hıristiyanlığın Babalık öğretisi ve Tanrısal Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un zaman ile alakası olmayan ilişkilerini putperest Mekkelilerin Allah hakkındaki kötü düşünceleri – dışı tanrıların Allah'ın kızları oldukları – ile karıştırdığı Kuran'da da yer alır! 'O doğurmamıştır ve doğrulmamıştır' sözleri bu putperest Mekkelilere hitap eden bir paylamadır ve bu sözlerde kesinlikle bir Hıristiyan referansı bulunmamaktadır. Muhammed'in Hıristiyanlığa olan tutumu hakkında ya Hıristiyanlığın Üçlü Birlik öğretisini tamamen yanlış anladığı ya da aynı zamanda bizim de reddettiğimiz yanlış inancın² bilgisiz biçimlerine dikkatinin çekildiği söylenebilir.

Elçilerin zamanındaki Yahudilerin ve o dönemde – ve her gün – yaşayan Müslümanların durumu işlediğimiz konu ile tam bir benzerlik taşımaz; tek Tanrılı Yahudiler ve Tanrı inancını kabul eden diğerleri Tevrat'ı incelemeleri sonucu gördükleri 'Baba Tanrı' ile 'Oğul Tanrı' sözcüklerini işitmek için kulaklarını hazırlamışlardı; çünkü bu ifadeler

¹ Abdullah tarafından aktarılan bir sünnette ve İbn Übeyd El-Ansari tarafından dikkatle yazılan sünnette yazar şöyle der: 'Peygamber (üzerine esenlik olsun) bana bir sihir öğretti ve bu sihir istediğim kişiye uygulama izin verdi. Şöyle dedi: 'Göklerdeki Rabbimiz! Senin adın kutsaldır. Senin sözün göklerde olduğu gibidir, Allah! Gökyüzünde ve yeryüzünde. Yeryüzünde bize merhamet ihsan et, Allah! Ve merhametini ve şifanı (filanca kişiler üzerine) gönder, öyle ki şikayetlerinden şifa bulsunlar.' Ve o (Peygamber) şöyle dedi: 'Bunu ve aynı şekilde Kuran'dan iki sihir üç kez tekrarlayın'.

² Kuran, Üçlü Birliğin onun zihninde Baba, Oğul ve Bakire Meryem olarak anlaşıldığını açıkça belirtir!

Tevrat'ta Tanrı ve bir ulus, belki de bir sınıf ya da meshedilmiş bir kral, ya da (son olarak) beklenen Mesih olan Meshedilmiş Kral arasındaki yoğun ve sevecen ilişkiyi göstermek amacı ile kullanılan ifadelerdi. Bu nedenle, İsa Mesih'in tek Tanrı inancını taşıyan Onikiler ya da iyi eğitim görmüş Saul gibi kişiler için bu ifadeleri ruhsal bir üstünlük biçimi içinde Tanrı ve O'nun Beden Almış Sözü arasındaki ilişkiye uygulamak kolaydı, Philo, *metafiziksel* bir bakış açısından yola çıkarak, düşünürleri daha önceden bu ilişkiden haberdar etmişti. Yine de Müslümanlar aynı zamanda sonsuzluk kavramı ve 'Allah'ın Sözü' olan Kuran'ın bir tür ilkel *metafiziksel* öğrenimine sahiplerdi. Ve bu durum, Hıristiyan'ın, onların araştırma ve vaazlerini pekala kabul edebileceğine dair bir imadır.

Şimdi ilk itiraza verilen yanıtı özetleyebiliriz. *Hasıl etme* düşüncesini ruhsal bir varlığa uygulanamayacağını kabul ederek bertaraf ettiğiniz takdirde, Tanrı için yetkin bir değer taşıyan tamamıyla ahlaki düşünceler olmadığı takdirde, 'Baba' ve 'Oğul' ifadelerindeki anlam yitirilir; ve aynı gözlem zaman içindeki ardıllık sorununu çözümler, çünkü 'Baba' ve 'Oğul' bu durumda ortak ilişkide gösterilir ve bu nedenle sonsuza kadar birliktedirler.

Tanrı'nın içindeki çokluk ile ilgili ilk sorun şimdi hala varlığını sürdürmektedir. Bundan dolayı şimdi bir sonraki itiraz ile ilgileneceğiz.

ii.Birlik ve Çokluk Birbirleri ile Uyuşmayan Düşüncelerdir

Akla şu tür sorular gelebilir: Farklılık hakkındaki düşünce bile kimlik ile çelişkiye düşmüyor mu? Ve aynı şekilde çokluk düşüncesi, birlik düşüncesine karşıt değil mi?

Bu soruları cesaret ile yanıtlayabiliriz: Tam aksine! Gerçeklikler dünyasında farklılık yoksa, kimlik diye bir şey de olamaz. Üçlü Birlik'teki bir Birlik içinde kavranabilecek bir *öncelik* bulunamaz.Aksine, eski ve yeni zamanların tüm felsefi düşünceleri bile, gerçek bir Tanrı'ya inanmayı arzuladığımız takdirde, bu tür bir inanç kavramını fark edilir şekilde kolaylaştırır ve bu inanca işaret ederler..

Özellikle modern felsefi düşünce tarzında ilişkilerin ve ilişkide olmanın varlığın canını oluşturduğu giderek daha fazla açıklığa kavuşmuştur. Ve ilişkiler, farklılıktan başka nedirler, bir birlik içindeki çokluk değil midirler? Bir şeyin ilişkisi ne kadar yüksek ise, sahip olduğu gerçeklik o kadar fazladır; söylemek istediğim, ilişkideki birlik türünün o kadar yüksek olduğudur.Öte yandan, eğer birliği farklılık olmadan kavramaya çalışırsak, kendimizi zihnimizin yalnızca soyut kavramlarına indirgenmiş buluruz – aynı kısımları ya da büyüklükleri olmayan, zihinsel bir ayırımın dışında gerçek bir varlığa sahip olmayan ya da başka bir deyiş ile gerçekten sıfır ile eşit olan matematiksel noktalar gibi. Ve bu nedenle bu soyut türün Varlığı (modern düşünürlerin en büyüklerinden biri olan Hegel'in gördüğü gibi), Var Olmayan ile birebir eşittir.

Şimdi Tanrı'ya tek mümkün ve en yüksek olan kategoriymiş gibi kategorilerin en zayıfını, en sadesini ve en muğlak olanını, yani ilgisiz Varlığı ve farklı olmayan Birliği mi uygulayacağız? Yoksa aynı zamanda en zengin, en dolu ve en önemli olan kategoriye mi uygulayacağız? Uygulayacağımız kategori kesinlikle sonuncusudur! O zaman bir şekilde aslen Tanrı'ya atfedilen bir ilişki ilgisi olmak zorundadır – sonu olan sınırlı bir evren ile ya da O'nun Kendi varlığının ötesindeki herhangi bir şey ile olan ilgisinden söz etmiyoruz, çünkü bu durum, bu yaratılmış varlığı ikinci bir tanrı sırasına yükseltmiş olurdu. O zaman bu elzem ilişkinin diri Tanrı'nın Birliğinin merkezi içinde var olması gerekir. Eğer Tanrı'nın diri ve gerçek olması, örneğin koşula bağlı olmayan Cenabı Hak – İslam bilginlerinin Tanrı bilimi

hakkında ileri sürdükleri tek kuram - talebi gibi yalnızca muğlak bir düşünce talebini yerine getirmemesi gerekiyorsa, Tanrı'nın Kendisi merkez ve olağanüstü çeşitlilikteki farklılıkların ve ilişkilerin yuvası olması gerekir. Ancak biz bu noktadan daha ileri gideceğiz ve farklılık arttıkça birliğin nasıl daha değerli hale geleceği konusundaki başka noktalara işaret edeceğiz. Eğer bu düşüncemizi kanıtlayabilirsek, o zaman varsayımımızın gücü artacak ve tüm varlıkların en Yücesi olan Tanrı üstün birliği ve üstün farklılığından dolayı yüceliğini gösterecek!

Doğaya baktığında, anlam verebilen herkes Tanrı'nın doğadaki gölgesini her zaman görebilir, çok düşük derecede farklılığa sahip olan şeylerin bir birliğe sahip olduklarının söylenemeyeceğini biliyoruz. Örneğin bir taşı ele alalım. Taş, bir birliğe sahiptir. Bu, gerçektir; *tek* bir taştır. Ancak bu örnekteki birlik ne kadar da değersizdir! Taşı ikiye bölün, bunu yaptığınızda, taşın kendisini yok etmiş olmazsınız, aynı şekilde (matematiksel anlamın dışında) taşın birliğini de yok etmiş olmazsınız, çünkü şimdi iki tane taşınız vardır – *aynı* taştan iki tane vardır, parçalardan her biri şimdi daha önceki taş kadar *birdirler*. Bir nesnenin olabileceği kadar farklılıktan yoksun olan bir nesnenin birliğinden söz ettik.

Ama şimdi yaşayan varlıkların bulunduğu yaşayan dünyaya, yaşam krallığına doğru yükselim. Burada varlıkların çok farklı bir konuma sahip olduklarını görürüz; ancak burada da düzenli bir ilerleme ile karşılaştığımızın farkına varırız – farklılıkların artması ile birlikte birliğin kalite ve değerinin yükseldiğini de anlarız.

Aşağıdaki en alt dereceden başladığımızda, bitkiler aleminde, farklılığın çok alt düzeyde bulunduğu yerdeki varlıkların ve bunun sonucu olarak birliğin ve bireyselliğin neredeyse bir taşın bulunduğu seviyedeki kadar aşağıda bulunduğunu görürüz. Şimdi örnek olarak bir yosunu ele alalım. Yosunu, asıl karakterini bozmadan kesebilirsiniz. Bir parça yosun bir diğer yosun ile karşılaştırıldığında farklı herhangi bir özelliğe sahip değildir; yosunun teklik, eşsizlik gibi bir özelliği yoktur.

Ama bitkiler aleminde yukarı doğru çıkmaya başladığımızda, içsel farklılıklar arttıkça *birlik* konusundaki bir şeyin daha önemli hale geldiğini anlarsınız: (1) Yosunu, yaşamını, yani aslında yosunun 'kendisini' yok etmeksizin bölemezsiniz; (2) Her bir yosun, diğerinden kesin olarak farklıdır, yani daha eşsizdir. Çünkü bunlar, gerçek bir birliğin, *bölünmezliğin* ve *eşsizliğin* iki işaretidirler: bu ikisi birlikte *bireyselliği* oluştururlar.

Yaşamın bilincin dahil olduğu daha yüksek konumlarına – bunun ile kast ettiğim hayvanlar aleminin - çıktığımızda, durum aynıdır.

Farklılık önce olağanüstü derecede düşüktür, ve bu nedenle aynı şey birlik için de geçerlidir. Bazı hayvanlar zarar görebilirler ve zarar gören parçaları bir süre için bağımsız olarak yaşamlarını sürdürür ve hareket edebilirler – birlikleri düşük seviyededir, çünkü farklılıkları alt düzeydedir. Ve tekrar, bir hayvan içsel olarak ne kadar farklı ise, her bireyin bireyselliği daha az önemlidir, daha az eşsizdir, gördü zarar daha az önem taşır. Ama yukarı çıkmayı sürdürdükçe, bilinçlilik durumu ve (bundan sonra) zeka durumu daha çok gelişir. Bir taraftan içsel farklılığın büyük ölçüde arttığını görürken, diğer taraftan asıl birliğin bunun ile birlikte müthiş bir şekilde çoğaldığını fark edersiniz – bölünmezliğin ve eşsizliğin iki yönlü işareti aracılığıyla ifade edilen bir birlik (söylemiş olduğumuz gibi). Hayvan severler, bize her hayvanın diğer bir hayvandan, aynı bir insan bireyinin diğerinden farklı olduğu gibi farklı – hatta hemen hemen eşsiz olduğunu – bildirirler. Hayvan severler, size her hayvanın eşsiz olduğunu söyleyeceklerdir. Başka bir deyiş ile her biri yüksek derecede bir birlik (bizim

tarafımızdan tanımlandığı gibi) ve içsel farklılık ortaya koyarlar. Ve tüm bunlar, varlığı en üst derecede kavranamaz şekilde farklı bir varlık olan insanda en yüksek noktaya ulaşır, ve insan yine de en yetkin ve anlamlı birliği sunan varlıktır.

Bu nedenle şöyle bir özet yapalım: *Yaşam ve bilinçlilik dünyasında varlıklar, içsel farklılıklarında çoğaldıkça, gerçek birlikte de doğrudan çoğalırlar.* Bir insanın birliği, bir şalgaminkinden fazladır. Bu yasa aracılığıyla insan aynı zamanda daha yüksek derecede farklılığa sahiptir.

Burada her anlamda geçerli olan bir ilkeyi ayırt edecek olursak, o zaman ben, saygı duyarak bu ilkenin konumuza ışık tutacağını ileri sürerim. Çünkü, kendisinde Yaşam ve Bilinçliliğin mükemmel şekilde var olduğu, kesinlikle eşsiz ve bütünüyle bölünemez olan, mükemmel *birlik* hakkında tüm bilmek istediklerimizi eksiksiz olarak kanıtlayabilen tek Varlık hakkındaki aynı düşünceler dizisine devam ettiğimizde, bu Varlığın Tanrı olduğunu anlarız. Şimdi bu anlayışımız güvenilir değil midir? Sadece bunun ile de yetinmeyiz. Aynı zamanda, burada, O'nun Birliğinin yersel bir varlığın birliğinden üstün olduğunu kavrayabilecek derecede yüksek bir içsel farklılığın bize açıklanmış olmasını da *beklememiz* gerekmez mi? Biz, bu farklılığın kavranamaz olacağını söylüyoruz, farklılık yalnızca bulanık olarak ortaya çıkacaktır, ama gerçeğin en büyüğü olacaktır! Ve bu bize yalnızca Üçlü Birlik açıklaması tarafından ima edilen farklılığın karakteridir! Bu karakter üstündür, gerçektir, kanıtlanması gerekmeden kabul edilen yasal ve yersel konular ile uyum içindedir. Bu karakterin büyüklüğü eşsizdir; çünkü kişilerin bilinçliliği arasındaki farklılıktan daha büyük ne olabilir?

O zaman, *Tanrısal olan, her şeyin en yüksek ve en zengin Birliği, bölünemez olanda, ama üç Bilinçliliğin gerçek içsel farklılığı olan Tek Tanrı'da var olur – O'na sonsuzluklar boyunca yücelik olsun, Amin.*

(1) Müslüman, bu yoruma hemen şu karşılığı verecektir: Yaratan'ı yaratılan ile karşılaştırmak her ne şekilde olursa olsun yersiz bir davranış ve saygısız bir tutumdur. Tanrı'nın kıyaslanamaz olan özelliği farklılıktır, benzerlik değildir; O her türlü yersel analogiden tamamen farklıdır. Ama bu konuyu daha önce yeterince incelemiş bulunuyoruz: bu incelemeyi Müslüman Tanrı inancının ¹ bir eleştirisi sırasında yaptık; burada *Mukhalafa'nın*, Allah'ın eksik olduğunu söyleyerek değerini düşüren ve bizim O'nun hakkında herhangi bir şey söyleme yetkimizi elimizden alan, bütünü ile olumsuz öğretisinin nasıl verimsiz ve yararsız olduğuna dikkat çekti. Ayrıca, Müslümanlar, inandıkları felsefeden daha iyidirler, çünkü 'Allah şu ya da bu değildir' diyerek, kendilerini hoşnut etmezler, ama hepsi de şunu söyler: 'Allah, Diridir, Bilendir, İsteyendir,' v.b., bu sözleri ile yalnızca açık farklılığı değil, benzerliği iddia ettiklerini beyan ederler.. Ve Allah'ın ve bizim bilgimiz arasında benzerlik olmadığını, O'nun bilgisinin bizim bilimizden tamamıyla üstün olduğunu ve bizim bilimiz ile kıyaslanamayacağını söylerler, çünkü eğer gerçekten iki bilgi arasında benzerlik yoksa, her iki bilgiye de tek ve aynı adı vermek, felsefeye önem vermeyen bir tutumdur! ² Bu savunulamaz konumu söylemeden geçmeyelim; aldatma amacı ile sözcükleri karıştırmaktan vazgeçelim ve Tanrı düşünülebilecek her şekilde bize üstün gelirken, Tanrı'nın lütfederek, 'insanı Kendi benzeyişinde yarattığı' hakkındaki konulardan söz edelim, öyle ki, aynı adlar hem İnsana hem de Tanrı'ya düzgün bir şekilde uygulanabilsin ve gerçek bir ilişki ve kimliği ifade edebilsin.

¹ *The Muslim Idea of God.* London ve Madras: C.L.S.I.

² Bu düşünce biçimine ait *reductio ad absurdum* Averreos'daki bir bölümde keyfi hareket etmenin olağanüstü bir örneğinde, yediden ne daha fazla ne de daha az bir sınırlamanın olduğu yerde incelenmelidir.

Tanrı'ya, Kendisine yakışmayan bir şeyi atfetme konusunda duyulan korku, elbette onurlu bir korkudur, ama Hıristiyanlık bu konu ile ilgili sınırları ihlal etmez. Örneğin, şu anda incelediğimiz konuda soyut bir birliği değerlendiremeyeceğimizi ya da hatta düşünemeyeceğimizi ve en yüksek Birliğin en yüksek farklılığı sergilemesi gerektiğini söylediğimiz zaman, yalnızca zihinsel bir ihtiyaçtan söz etmiş olmaktadır. Bu sözlerimizde Tanrı hakkında çirkin ya da maddesel ya da değersiz olan nedir?

(2) İslamiyet'in kendisinin Tanrısal Birliğin sahip olduğu merhamet, adalet ve benzeri gibi niteliklerin çokluğundan söz eder. Ama İslamiyet her zaman ve sonuna kadar, Hıristiyanlardan farklı olarak bu niteliklerin Üçlü Birlik inancında var olmalarına karşı çıkmış ve itiraz etmiştir.

Bu itiraza karşı söylenecek bir çift sözümüz var: (a) Niteliklerin çokluğu konusundaki sözler, sözü edilen zihinsel talebi hiçbir şekilde karşılamazlar, çünkü farklılığın en yüksek ve en üstün biçimini söylemek yerine yalnızca kavranabilir en zayıf olası biçimi dile getirmiş oluruz. Çünkü nitelikler kendi içlerinde hiçbir şey değildirler; özün dışında bırakıldıklarında gerçek olmayan kuramlardır. Ve merhamet, adalet gibi diğer nitelikler, tanrısal eylemin görünümünden sadece bir kaçırdılar; isteğe göre çoğaltılıp azaltılabilirler. Ve bu durum tekrar bu suretle atfedilen çokluğun keyfi ve gerçek olmayan karakterini ortaya koyar. Bizim istediğimiz şudur: *Birliğin kendisi gibi gerçek ve değişmez olan* farklılıkların çokluğu. (b) Hıristiyanlık, İslamiyet'in yanlış anlamış olduğu gibi 'nitelikleri sadece Üçlü Birlik inancına atfetmez'. Bu yanlış anlama – Baba'ya Adalet ve Oğul'a Merhamet kişiliğinin verilmesi v.b. – kökü çok eskilere dayanan tam bir hatadır. Kutsal Kitap'ta ya da bizim teolojimizde hiçbir temeli yoktur. Hem Baba hem de Oğul, eşit biçimde 'adil' ve 'merhametli' olarak karakterize edilmelidirler.

(3) Bu farklılık içindeki birlik teorisinin ruhsal değil yalnızca maddesel varlıklara uygulanabilir olmasına itiraz edilebilir. Ama aksine, biz, bu varlıkların ruhsallığının, cansız, canlı, duyarlı ve son olarak mantıklı dereceleri aracılığıyla yukarı doğru çıktıkça farklılık ile birlikte her derecenin doğrudan yükseldiğini gördük. Şimdi bizi mantıksal ve makul olarak bir başka benzer adım atmaktan ve varlığın en yüksek şekline – Tanrısal - geldiğimiz zaman, maddenin yerini bütünüyle ruhsal olana bıraktığı bir durumda olduğunu söylemekten alıkoyan şey, farklılık içindeki birliğin diğer tüm alt kategorilere olduğu gibi uygulanabileceğini göreceğimizdir, yalnızca, bu uygulama hem farklılık hem de birlik konusunda çok daha yüksek bir biçimde söz konusu olacaktır. Tanrısal Varlığın baskın çıktığı ve alt şekillere üstün geldiği aşama – gerçekten de – düşünülemez, ama biz farklılıklar konusunda baskın gelen bu üstünlüğün Birliğin kendisini olduğu kadar O'nun Birliğini de oluşturması gerektiğini iddia ediyoruz ve Kişilerin ya da Bilinçliliğin gerçek ve değişmez ayrımlarının bu kanıtlanması gerekmeden kabul edilen konu ile uygun olduğunu söylüyoruz, ancak Niteliklerin bütünüyle kuramsal farklılıkları aynı uygunluğu göstermezler.

(4) Ama son olarak şöyle bir itiraz gelebilir; materyali bıraktığımızda, güvendiğimiz bu organizmanın tüm kategorisi, durur ve bu kategorinin başarısızlığı ile birlikte mantıksal sonuçlar da elde edilemez.

Ama itiraz tekrarlanabilir ve bu kategorinin, Tanrısal olana uygulandığı gibi Varlık ya da Yaşam'a da uygulanmasına neden itiraz edilmesi gerektiği sorulabilir? 'Varlık', varlıkların en düşük türlerini tanımlar ve 'Yaşam', alt türleri olduğu kadar üst türleri de karakterize eder. Ancak biz, her ikisini de Tanrısal doğaya atfederiz. O zaman neden 'organizma', (farklılık

içindeki birlik) daha önce görmüş olduğumuz gibi, canlı varlıkların yükselme türleri olarak çoğalar? Bu soru bizi Hıristiyan öğretisine karşı olan üçüncü temel itiraza yönlendirir,

iii. Üçlü Birlik düşüncesi Tanrı'yı birleştirilebilir ve bölünebilir yapar

Bu tür bir Organizma kompozisyon ima ettiği için, bölünebilirlik de ima ediyor olabilir mi? Üçlü Birlik öğretisi, *tanrısal özün bölünebilirliğini* içermiyor mu? Aşağıda yazılı olan düşüncelerin bu itirazı tamamen ortadan kaldıracığına inanıyoruz.

Gerçeği söylemek gerekirse, bir taş olarak, bir şeyin kendisini yok etmeksizin bölünebilen bir şey bölünebilirdir. Bir taş parçası, taşa taş olarak zarar vermeden iki parçaya ayrılabilir. Ya da bir makineyi ele alalım: makine, makineye zarar verilmeden parçalara ayrılabilir, çünkü parçalar tekrar eski yerlerine konabilirler. O zaman taşlar ve diğer şekilsiz metaller ve makineler birbirlerinden farklı biçimlerde bölünebilir olma özelliğine sahiptirler. Ama organik birliğe sahip olan özlerden söz ettiğimizde (son bölüme bakabilirsiniz), varlıkların çok farklı bir konumu ile karşılaşılır. Onları bölmeniz mümkün değildir; bölebileceğiniz tek şey sadece maddeleridir.

Bu sözler ile anlatmak istediğimiz nedir? Çok basit; Bir çiçeği alıp onu ufak parçalara yırttığımızı düşünün. Bu çiçeği tekrar bir araya getirebilir misiniz? Elbette hayır. Çünkü çiçeği bölmediniz; onu yok ettiniz. Masanın üstünde duran bu ölü parçalar, artık çiçek değildirler ve artık tekrar çiçek olmaları da imkansızdır. Çiçek, çiçeğin *kendisi* yok edilmiştir. Çiçeği bölemezsiniz, onu sadece yok edebilir ya da çiçek şeklinde muhafaza edebilirsiniz.

Bir el, bir bedenden koparıldığında, artık hiçbir şekilde gerçek bir el değildir. Yalnızca, el biçiminde yumru bir et parçasından ibarettir; çünkü *elin özü* beden ile bir olmaktır. Bütünün tek yaşamını paylaşmak için sınırları aracılığıyla beyin ile iletişim halinde bulunması gerekir. Eğer bedenden ayrıldıktan sonra da bir el olarak var olduğunu söylemek isterseniz, sözlerinizde gerçek ile birlikte yanlış da yer alıyor olacaktır. Bunu ancak çok kısmi bir ayırım ile yapmanız mümkündür, yani, 'el'in doğasında var olan bazı özellikleri keyfinize göre seçer ve diğer eşit ya da daha önemli özellikleri yine keyfinize göre görmezden gelirsiniz, bir elin bedenden ayrıldıktan sonra da var olduğunu söyleyebilirsiniz.

Bu nedenle yine tekrar ediyoruz ki, bir organizmanın *maddesini* bölebilirsiniz, ama farklılık içindeki birlik olan *organizmayı* bölemezsiniz. Ama bir organizmanın, zamanından önce ölmesine ve yok olmasına neden olabilirsiniz. Aslında organizma maddesel olsaydı, bölünmesi mümkün olurdu; organizma yapısı itibarı ile ideal bir bölünemezliğe sahiptir; sadece maddesel özü bölünebilir.

Ancak Tanrı, maddesel öze sahip değildir.. Bu nedenle Tanrı, her anlamda hem ideal hem de gerçek şekilde bölünemezdir.

O zaman yersel bir organizma, yalnızca kendi doğasının bütünlüğünde var olabilir ya da yok edilebilir – bölünme gibi üçüncü bir olasılık söz konusu olamaz. Tanrı yok edilemez; bu nedenle yalnızca Kendi doğasının bölünmemiş ve bölünemez bütünlüğünde var olur – yani Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'taki Kendi Birliğinde!

İdeal açıdan konuşacak olursak, yalnızca birlik içinde kaldığı sürece kendisi olabileceğinden bir üyenin bir parçadan oldukça farklı olduğunu gördüğümüz gibi, hem ideal hem de gerçekçi açıdan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh *hiçbir şekilde parçalar değildirler* (Tanrı

esirgesin!); ama Üçlü birlik, birbirleri ile sonsuz ve gerçek bir ilgi içindedir, Üyeler karşılıklı olarak yok edilemez ve bölünemez bir Birlik içinde karşılıklı olarak ilişkidir. Ve bu durum her birinin fark edilebilirliğinin gerçekliğine karşı tek bir kelime bile söylemez. Aksine, gerçeklik tamamen benim söylediklerimi içermektedir; Ve gerçeklik aynı zamanda yok etmek yerine Tanrı'nın mükemmel Birliğini oluşturur; sözü edilen, anlamsız bir Zerre değil, zengin ve mükemmel bir Birliktir. O'na sonsuzluklar boyunca yücelik olsun.

Özetleyecek olursak: Tanrı'nın parçaları yoktur, ama Üyeleri vardır; bu nedenle parçalara ayıramaz. bölünemez.

iv.Üçlü Birlik'teki üç ünnumun kesinlikle üç ayrı tanrı olduğu düşüncesi

Kutsal Üçlü Birlik öğretisine yapılan dördüncü bir itiraz mevcuttur. Bu itirazın savunucuları bazen dikkatli olmadıkları takdirde, düşüncelerini gereken şekilde açıklayamayabilirler; öğretişin, Tanrı'yı üç bireyden oluşan bir *genus* – birkaç türden oluşan cins – (ya da *türler*)¹ kategorisine indirerek Üçlü Birliğin üç ayrı tanrı olduğunu ileri sürerler (Tanrı esirgesin!)

Ancak daha net bir düşünce analizi itirazın ne kadar boş ve temelsiz olduğunu ortaya koyacaktır. Gelin, bu itirazın ne olduğuna bir bakalım: *Birkaç türden oluşan cins ya da türler*, kendisine dahil olan çok sayıda maddeler içeren bir bütündür. İnsan, bir türdür, ve Amr, Zeyd ve Übeyd v.b. bu türe dahil olan bireysel insanlardır. O zaman eğer Tanrı, birkaç türden oluşan bir cins olarak düşünülecek olduğu takdirde Birlik, birkaç türden oluşan bir cinsin şekilsel birliğine indirgenmiş olur ve birliğin içinde yer alan üç üye, üç ayrı tanrı değil, Amr, Zeyd ve Übeyd'den meydana gelen üç ayrı insandır.

Eğer durum böyle olsaydı, bizim elbette Üçlü Birliğe inanan Hıristiyanlar olmamız gerekirdi. Ama durum böyle değildir. Bu itirazı çürüten iki gerçek mevcuttur.

(1) Artık anlaşıldığı gibi, birkaç türden oluşan bir cins (*genus*) asla mutlak, nesnel ve temel bir varlığa sahip değildir. *Genus*, bir genelleştirme, önemli ortak özelliklere sahip oldukları gözlenen pek çok bireyin zihninin birlikte ürettiği bir kuramdır. Ama Tanrı bir genelleştirme, bir kuram değildir! O, en yüksek gerçeklik, yaşayan, diri bir kavramdır. Bu nedenle, Kutsal Üçlü Birliğin gizemli Kişileri ne olurlarsa olsunlar, Tanrı olarak adlandırılan bir kuram ya da genelleştirme altında sıralanmış bireyler değildirler ve Üçlü Birlik'teki üç ünnumun üç ayrı tanrı olduğu konusundaki suçlama ümidi boşa çıkar.

Felsefi suçlamalar hiç kuşkusuz bu bütünlerin gerçekte ne oldukları sorusu etrafında sıralanmışlardır. Bunlar, maddelerde kabaca gözlenen ortak özelliklerin sadece kuramsal ifadeler ve sınıflandırmayı kolaylaştırmak için yalnızca etiketlere konulan isimler midirler? Bu öğretiş, Nominalistlere (genel kavramların gerçekte var olmayıp yalnızca birer isimden ibaret olduğuna dair doktrine inananlar) özgü bir öğretıştır. Diğerleri, bu öğretiş bütünlüğün nesnel varlığı ile ilgili olduğu ölçüde kabul ederler, ama insanın yalnızca bir isim ya da tahmini bir etiketten daha fazlası olduğunu, bir bütünlüğün zihnin gerçek bir kavramı olduğunu söyleyerek bu öğretiş, Nominalistlerin kabul ettiğinden daha gerçekçi olduğunu belirterek korumaya çalışırlar. Bu düşünürler, Kavramcılar (kavramların ya da bütünlüğün yalnız aklımızda ama gerçek olarak var olması kuramına inananlar), olarak adlandırıldılar. Ama Aristo, bütünü destekleyen nesnel gerçeğe – maddelerin farklılığı - inanmanın önemini vurguladı, yani, kabul

¹ İki ifade elbette sadece birbirleri ile ilgili sadece bir farklılığa sahiptirler ve itirazı burada belirtirken hangisinin kullanılması gerektiğini söylemek güçtür.

ettiği bireylerden ayrılamaz olmasına rağmen her bütün, benimsenen her şeyde gerçekten temel bir benzerlik belirtir. Sınırlı düşünce için bu benzerlik muğlak olabilir; ama mutlak düşünce için gerçektir. Mutlak düşünceye göre, bir türün tüm üyelerinde doğuştan var olan biçimler, Tanrı düşüncesinin incelenme konusu olarak kesinlikle tamamen gerçektirler. Bu nedenle Aristo yanlıları, Realistler olarak adlandırıldılar. Ama Realistler yine de öğretişlerinin, bu bütün *genera'* lara (insan, hayvan,v.b.) maddesel ya da kişisel varlık atfedildiği düşüncesini kapsadığını inkar ettiler, yani bunların farklı varlıklar olduklarını beyan ettiler. Bu nihai konuyu kendince çözümleyebilen yalnızca Eflatun oldu ve bazen, bütünlerin, at, insan v.b. varlıkların, ayrı varlıklar olduklarını; ideal bir göksel dünyada oturduklarını, burada yeryüzünde bulunan her bireysel varlık kadar temel ve gerçek olduklarını öğretti – yalnızca bu kadarla da kalmadı, bunların tek gerçeklik olduğunu, ve bunlar ile kıyaslandığında atların, insanların v.b. varlıkların yalnızca gölgeler olduğunu da söyledi; Eflatun'un, fikirler olarak adlandırdığı göksel ve ideal kopyaların benzerliğini paylaşan bu gölgeler, bu düşünceye göre, gerçekliğe borçluydular. Eflatun'un izleyicilerine Idealistler adının verilmesinin nedeni buydu.

Bu konular, bizim bugünkü düşüncemizden oldukça farklı olan felsefi konulardır ve bu konuda adı geçen farklılıkların anlaşılmasının çok güç olduğunu ve onlar için zahmete girmeye değmeyeceğini hissedebiliriz. Ama her şeye rağmen, bu tartışmanın sona ermesi için kan dökülmüştür, ama şimdi neden böyle olduğunu açıklamak bize zaman kaybettirebilir. Şu andaki amacımız açısından, en üstün ve diri gerçeklik olan Tanrı'nın, bu düşünce okulları tarafından algılandığı gibi, yalnızca bireyleri kabul eden bir Bütün olduğunu söylememiz yeterli olacaktır.

O zaman Tanrı, ne sadece bir İsim, ne yalnızca zihinsel bir Kavram, ne de sadece metafiziksel bir Öz'dür, ¹ Tanrı, insan aklından üstün ve diriliği yetkin olan bir Gerçeklik'tir.

O zaman Tanrı, hiçbir anlamda tam bir Bütün değildir ve Kutsal Üçlü Birliğin Kişileri zümre birliğinde kişisel bireyler (tanrılar) değildirler ve Üçlü Birlik'teki üç üknumun üç ayrı tanrı olduğuna duyulan inanç aracılığıyla yapılan suçlamanın boşluğu ortaya çıkmaktadır.

(2) İtirazın yanlış olduğunu açığa çıkartan ikinci düşünce şudur: bir genus (örneğin bir insan), sahip olduğu gerçekliğin derecesi ne olursa olsun, sürekli üyelerinden birinin ya da daha fazlasının yok olması halinde bu durumdan hiçbir şekilde etkilenmez. Amr, Zeyd ve Übeyd'i ve dilediğiniz sayıdaki diğerlerini iptal edin, genus, genus olarak varlığını korumayı sürdürecektir. Bir parçası çıkartıldığında dahi genus olarak bozulmayacaktır. Bu durum genus'un, üyelerinden herhangi birkaç tanesinin varlığına bağlı olan gerçekten yaşayan organik bir birlik olmadığını gösterir. Ama en yüksek ve en yetkin Yaşam olan Tanrı'da saygı duyarak gördüğümüz de tam olarak budur. Tanrı, Kişilerinde ve Kişileri aracılığıyla bir birliktir. Kişilerden hiç biri ayrı bir varoluşa sahip değildir ve olamaz, ama her biri bir diğeri için, bir diğeri için ve bir diğeri için aracılığıyla yaşar. Bu nedenle, Baba, Tanrı'nın bir Özü'dür, Oğul, Tanrı'nın bir Özü'dür ve Kutsal Ruh, Tanrı'nın bir Özü'dür: ama üç tanrı değil, Tek Tanrı olarak. O'na sonsuza kadar yücelik olsun!

v. Bu durumda Üçlü Birlik düşüncesinin anlamsız ve boş olduğu iddiası

---

¹ Ne de Eflatun'un felsefesi gibi birine atfedilen İdeal bir Öz'dür, ama bu olasılık üzerinde durmak gereksizdir, çünkü sonraki düşüncelerin tümü kavramı kabul edilemez olarak görmüştür ve Eflatun'un kendisine göre bu durum, gerçek sularına atılan pek çok oltadan yalnızca bir tanesi olma olasılığını ortaya koyuyordu.

Son itiraz şöyledir: Son kez varılan sonuçta olduğu gibi, eğer, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un her biri Tanrı'nın bir özü ise, bu, çok basit olarak şu anlama gelir: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un farklılıklarında, bu Kişi'ye özgü herhangi bir şeyi adı geçen Kişilerin herhangi birine atfetmenin nihai imkansızlığı nedeni ile hiç bir gerçeklik yoktur. Başka bir deyişle, Birinin yaptığını, Birinin yapmadığını asla söyleyemezsiniz; ve sonunda bu gerçek, çözümü imkansız anlaşmazlıklara varmanıza neden olur.

Bu itiraz, son Şeyh Muhammed Abdu'nun bir izleyicisi olan genç bir Müslüman doktorun küçük kitabında ısrarlı bir şekilde ele alınmıştır; bu doktor şunları söyler:

Allah'ın üç kişiden oluşan özde bir olduğunu ileri süren Nasıralıların bu düşüncesinin doğruluğu imkansızdır; çünkü onlar her Kişinin diğerinden çeşitli özellikler aracılığıyla ayırt edileceğine inanırlar; bu özelliklerin birincisi Babalık, ikincisi Oğulluk, Beden Alma ve konut kurma ve üçüncüsü, yaptığı İşlerdir. Bu ayrımların yetkin bir şekilde gerçek oldukları düşünülür, o kadar ki, birine atfedilenin diğerine aktarılmaması gerekir. Bu düşünceye vereceğim yanıt şu olacaktır: Farklılığı oluşturan özellik, ait olduğu Kişinin doğasında yani *özünde* zaten mevcuttur; bu nedenle, bu özellik Allah'ın özünde doğal olarak vardır, çünkü O'nun özü, her Hıristiyan'ın kabul ettiği gibi, tektir ve bölünemez ve her Kişinin özü, Allah'ın özüdür. Ama öte yandan, bu aynı özellik farklılığın oluşumu olduğundan, bir başka Kişinin doğasında var olamaz, bu nedenle diğer Kişinin özüne bağlı değildir, bundan dolayı Allah'ın özünde var olamaz. Bu yüzden aynı şey, Allah'ın özünde hem var olup hem var olamaz; böyle bir şey anlamsızdır... bu şekilde, Beden Alma, Oğul'un bir özelliği olduğu için Allah'ın beden aldığı ve almadığını kanıtlayabilirsiniz: yanlış olduğu ortada olan bir karşıtlık.

Bu düşünceye şöyle bir yanıt verilebilir: Hem fizik hem de metafizikte, nihai sorunların dibine indiğinizde, kendinizi mantıksal karşıtlıklar içinde bulabilirsiniz. Zaman ve sonsuzluk, yaratılış ve kendine yeterlilik, genişleme ve sınırsızlık, tüm bunların hepsi karşıtlıklar ve çözülememezlikler içerirler; filozoflar bunlara teknik bir ad vermişlerdir; *Mantığın İki Düşünce Arasındaki Karşıtlıkları*; bu adı vermelerinin nedeni, bu karşıtlıkların kaçınılmaz olduğunu düşünmeleridir. Bu nedenle bu durum bizi gereğinden fazla rahatsız etmez. Birlik'teki Kutsal Üçlü Birlik hakkındaki öğretiğimiz ile ilgili iki düşünce arasındaki küçük bir karşıtlık bulacak *olsaydık* bile, bu önemli olmazdı.

Şimdi, üstün bir mantığa sahip olan yazarımızın bile bu tür karşıtlıklardan kolayca kaçamayacağını belirtmenin tam zamanı olduğunu düşünüyoruz. Örneğin, daha önceki sayfalardan birinde onun, bir başka 'nihai' soruyu ortaya koyduğunu görüyoruz – konunun nihai doğası hakkındaki soru. Atom kavramını ele alır ve atomun bölünüp bölünemeyeceğini ve genişleyip genişleyemeyeceğini tartışır. *Ad infinitum*' da ¹ devam eden bölücü süreci algılayamayacağımızı kanıtladıktan sonra, sürecin sona erdiği bir noktanın var olması gerektiği sonucuna varır ve atom bölünemez olur, ve yazar sözlerini sürdürür:

Bu nihai atom genişlemeye ya sahiptir ya da değildir. Eğer sahipse, o zaman zihin onun bölünebilirliğini her zaman algılayabilir ve böylece, daha önce göstermiş olduğumuz gibi *ad infinitum* imkansızlaşır. Bu nedenle, varılacak ilk olası sonuç, nihai atomun genişlemeye sahip *olmadığıdır*, ve biz her bedenin kesinlikle genişlemeyen atomlardan ibaret olduğu sonucuna varırız; örneğin, uzunluk, genişlik ya da yükseklikleri yoktur, ama belirli bir konuma sahiptirler; sonraki hayali iken öncekinin var olmasının dışında matematiksel puanlara benzerler.

¹ Arap filozofları, sınırsız, sonsuz bir sıra olasılığına asla izin vermezler.

Yazarın vardığı şaşırtıcı sonuç böyledir; ve bu sonucun tüm iddiasını üzerine bina ettiği temel olduğunu hatırlamamız gerekir, çünkü maddeciliğin yalanlanması ve Müslümanlığın sergilenmesi için mantıklı bir iddiası olması gereken bir kitabın tam başında matematiksel bilimlerin kesinliği kadar büyük bir kesinlikle ortaya çıkar!

Üçlü birlik öğretisine bağlı olan iki düşünce ilkesi arasındaki zıtlık (eğer mevcut ise) burada sözü geçen terimlerdeki umutsuz karşıtlıklar ile kesinlikle hiçbir şekilde karşılaştırılamaz! Ayırt edici özelliği genişleme olan maddenin, birlikte geliştirilmiş bir varlık oluşturan,¹ genişlemeyen şeylerden ibaret olduğu söylenir. Ama genişlemeyen bir şey, sıfır ile eşittir. Sıfıra sıfır eklediğinizde, her zaman sadece sıfır elde edersiniz; ama bizim, Hıristiyan mantığı konusunda böylesine ciddi olan yazarımızın düşüncesine göre, bir tam sayı elde etmek için sadece yeterli sayıda (kaç tane olduğu belirtilmez) sıfırı bir arada eklemeniz gerekir Genişliği olmayan kaç tane atomun bir sıraya dizildiklerinde, bir-iki santim genişliğinde bir çizgi oluşturacağını merak ediyoruz! Aynı açık gerçekten başka bir çok saçma sonucun çıkartılması kolay olurdu, ama kendimizi tutarak sabrediyoruz, çünkü amaç, yazarımızın mantıksız öğretisinin yerine nihai atomun gerçek bir öğretisini yerleştirmek değildir; amacımız, sınırlı zihnin nihai uçlara indiğinde – fizikte bile – her zaman iki düşünce arasındaki zıtlıklara ulaştığına işaret etmektir.

Ama eğer bizlerin akli ile kavranamayacak olan yeni ve eşsiz bir kategorinin Tanrı inancına uygulanabilir olması gibi büyük bir zihinsel çaba ile ulaşılmış olduğumuz sonuca sıkıca ve saygı ile tutunursak, Üçlü Birlik öğretisi ile ilgili durum o kadar da umutsuz değildir. *Ruhsal organizma* kategorisinin ciddi görünüşlü son güçlüğünü de çözdüğünü görürüz. Her organizmada bir özün tamamı her üyenin her eylemi içinde hareket eder, ve yine de üye, kendisine uygun göreve sahiptir. Eğer gözlerim görüyorlarsa, ben görürüm, ama kulağım görmez, ama yine de bu yüzden hemen aynı anda gördüğüm ve görmediğim iddiasında bulunmayız. Bunun yerine, kulağım değil gözüm aracılığıyla gördüğümü söyleriz. Bütün, kulak dahil olmak üzere gözün performansından yararlanır.

Eğer bir üye herhangi bir şey yaparsa, tek olan öz bunu yapar, ve tüm üyeler bütün içinde birlikte çalışırlar, ama yine de bu durum üyenin organizmanın yönetimindeki kendi devrolunamaz işlemine sahip olmasını yasaklamaz. Eğer bir üye acı çekerse, tüm organizma acı çeker ve tüm üyeler bu acıya iştirak ederler; ancak bu, her üyenin uygun bir acı çekmesini önlemez. Eğer böyle düşünecek olursanız, organizmanın kategorisinde eleştirimizin paradoksunun birebir gerçek olduğu ve aynı şeyin aynı eylemi aynı zamanda yaptığı bir yere gelirsiniz!

Ruhsal organizma kategorisinin Tanrı'ya uygun olduğunu söylemeksizin, eğer diri ve kişisel bir Tanrı'ya sahip olmak istiyorsak, bunun uygulayabileceğimiz en yüksek şekil olduğuna inanılabilir ve bu şekil onaylanabilir. Gerçeklik, hiç kuşkusuz, bizim en yüksek kavramımızdan daha yüksektir, ama bu durum tezimizi yalnızca daha az değil, daha çok doğru bir gerçeğin konuma getirebilir, yani, Tanrısal Kişilerin her birinin kendi uygun işlevine sahip olması gerekir, Bir Tanrı, her durumda tek ve değişmeyen işçidir. Eleştirmenimizin örneğini ele aldığımızda, Tanrı, Baba'nın ya da Kutsal Ruh'un beden aldığı

¹ Müslüman felsefi düşüncesinin tam bu noktada bu Müslüman neolojistinin düşüncesine karşı olduğuna dikkat çekmek önemlidir. El-Fudali'nin *Matn* adlı yapıtında, konunun genişletilmesi, aşıkırlığın en iyi örneği olarak seçilmiştir. Bu konuda yorum yapan kişi, yorumunda şu ifadeye özellikle dikkat çeker: "Konu" – *atom mu* yoksa bir bileşik mi olduğudur.'

beyan edimeksizin Oğlu olan Sözü'nde kesinlikle uygun bir biçimde beden alabilir. İnsanlık uğruna edilen Kefarete bu Beden Alan Biri, kendisine özgü yeri alabilir.

Tanrı'nın tekliği, karşılıklı ilgisi ve müşterekliğinin, üyeleri, yalnızca birbirleri ve bölünmeyen tek öz aracılığıyla yaşayan bir fiziksel organizma içinde gerçekten bir birlik olsalar dahi, ifadesinin mümkün olmaması gerekir. Bu durumda, ölümsüz, sonsuz ve sınırsız Tanrı'nın böyle olacağı çok daha kesindir!

O zaman Üçü Birlik Öğretiği, bu bakış açısından eleştirilemez. Eleştirilenlerin bu son itirazı da böylece boşa çıkmaktadır.

BÖLÜM II

Yaratan Tanrı

Şimdi Üçlü Birlik'ten ayrı kaldığımız takdirde diri bir Tanrı'ya duyulan inancın daha güç hale geleceğini göstermek için bulunduğumuz tamamen savunmaya dayalı zeminden ayrılıyor. Sadece İslamiyet'i değil, tüm tek tanrılı inanç sistemlerini kuşatan bazı güçlükler böylece bizim için biraz daha kolaylaşmış olacak; özellikle kendine yeterli bir Tanrı'nın dünyayı neden yaratması gerektiği konusundaki güçlük daha kolay hale gelecek. Ve Tanrı, dünyayı yarattıktan sonra bu eylemi ile kendine yeterliliğini tehlikeye koymuş olmamış mıdır? Bu güçlüne ne kadar gerçek olduğunu tüm İslamiyet öğrencileri bilirler. Hasıl olma (*sudur*) ve dünyanın sonsuzluğu (*kidam el alam*) hakkındaki teorileri ile filozoflar; Gelenekleri¹ ile Sufiler, bu güçlüğün bir gerçek olduğunu kanıtlama konusunda yeterlidirler; ve aslında agnostisizmin (bilinemezlik) çoğu, pek çok zihinde yer alan bu güçlüğe ciddi biçimde borçludur. Üçlü Birlik öğretisinin, durumu daha zor değil daha kolay hale getirdiğini söylüyoruz.

Vahyi inkar etmek ile birlikte Allah'ın mevcudiyetini kabul eden İslam inancı aracılığıyla Tanrı'ya yaratılışı atfetme konusunda yaşanan güçlüklerin içeriğini tekrarlayalım.

1. Böyle bir Tanrı asıl yaratılışı ihmal ederken nasıl bir Yaratan olabilir? Burada Mutlak bir Tanrı'nın olasılık dahilindeki müdahalesini görmüyor muyuz?

2. Yaratılıştan önce Tanrı'nın eylemleri yalnızca yaratılıştaki eyleme geçen bütünüyle hareketsiz eylemlerdi. Bu eylemler gizli ve görünmezdi; güçlü, olası ve gerçek değillerdi. Şimdi, olasılık eylemin yerine konulacak bir şey değildir. İmkan, eylem ile ilgili olan bir yetersizliktir. Ve eğer yaratılışın Yaratan'ı, eylemi diğer özellikleri ile ifade ederek görünmezliğinden özgür kılmak ve Güç özelliğini özgür bırakmak için talep ettiğini söylersek, o zaman O'na ilk düzenin eksikliği ve bağımlılığını atfetmiş oluruz.

3. Bu durumda Tanrı için yaratılışın anlamı, ilişkilerin başlangıcı olurdu. Ama ilişkilerin başlangıcı, Tanrısal Varlık için yeni bir yaşam türünün başlaması anlamına gelirdi. Bu durum saf üstünlüğe (*tanzih*) karşıdır.

4. İlişki her iki taraf için de reaksiyon şeklinde bir durumu kapsar. Bu reaksiyon, etkilere karşı hareketsiz kalmaktan başka nedir? Örneğin, işiten biri kendisine yapılan bir eyleme karşılık vermiş olur. Bu durum, *tanzih*'e karşıdır. Böyle bir Tanrı gibi mutlak bir Varlık, mutlaklığını nasıl sınırlayabilirdi?

Şimdi, Mesih aracılığıyla açıklanan Birde Üç olan bir Tanrı düşüncesi, bu büyük güçlükleri bütünüyle sıfırlayamadığı takdirde, büyük ölçüde zayıflayacaktır. Aşağıdaki şu önemli düşünceleri gözden geçirelim:

(a) Üçde Bir olan Tanrı düşüncesi bize sonsuz eylemde sakin değil etkili olan sonsuz eylemleri ile birlikte olan bir Tanrı'yı açıklar. Sevgi, Tanrı'nın varlığının özüdür, ve sevgi,

¹ *Kunta kanzan makhfiyan lam u' raf, fa khalagtu khalgan wa to 'arraftu ilaihim, fa bi arafuni.* !Ben bilinmeyen, gizli bir hazinedim. Sonra bilinmeyi arzuladım. Bu nedenle yaratıkları yarattım ve Kendimi onlara bildirdim; ve onlar Beni benim aracılığım ile bilirler

Tanrı'da her zaman aktifti. Ve sevgiden daha aktif olan bir eylem türü mevcut değildir. Bu nedenle, Tanrı yaratırken, sadece imkan dahilinde aktif olduktan sonra aktif olarak harekete geçmedi. O, sadece fazlasıyla aktif doğası ile uyumlu olarak hareket ediyordu. Yaratılışın kendisi, sevginin bir sonucuydu; diğer varlıkların var olmasını ve mutluluklarını isteyen sevgiydi. Bu durum, gücün ortaya çıkmasından çok, sevginin bir boca edilmiş şekliydi; çünkü sevgi son ile, güç ise aracı ile ilgilidir. Burada Tanrı kavramı hakkındaki İslam ve Hıristiyan düşünceleri arasında çok büyük bir farklılık mevcuttur: İslam, İrade ve Gücü, Tanrı'nın insan ve dünya ile olan tüm ilişkilerinin azaltılabileceği iki tek özellik haline getirir; Hıristiyanlık, Tanrı'nın Sevgi olduğunu söyler; İrade, sevginin sadece açıkça ifade edilmesidir ve Güç, sevginin yalnızca hizmetçisidir. Hatta Tanrı'nın yüceliği bile sadece O'nun Sevgi doğasının zaferidir. İslam, tüm bu düşüncelerden bütünüyle habersizdir. İslamiyet, Tanrı hakkında sorumsuz bir Kural Koyucu kavramının ötesine geçemez. Böyle bir kavram, Mesih aracılığıyla Tanrı'nın sadık Babalığı gerçeği içinde sonsuza kadar kaybolup gider.

(b) Birde Üç olan Tanrı öğretisi, yaratılışın Tanrı için ilişkilerin başlangıcı olmadığı anlamına geldiğini gösterir; çünkü Tanrı'nın kendisi mümkün olan en yüksek şekil içinde sonsuz ilişki içindedir – bu şekil yeryüzünde en yüksek biçimde organize edilmiş ve kendi içi ile ilgili varlığa sınır tanımayan bir üstünlüğe sahiptir. Bir ilişkiler dünyasının yaratılışı, temeli ilişkiye dayanan Tanrı doğasının sadece bir yansımasıdır.

(c) Birde Üç olan Tanrı kavramı, Tanrı'ya reaksiyon, sınırlama, hareketsizlik ve duygu atfetmenin güçlüğünü ortadan kaldırır. Bu durum, saf üstünlük açısından hayati önem taşıyor ve Tanrı'ya yaratılışı atfettiğiniz anda kaçınılmaz hale gelir. Güçlük artık bizi korkutmaz, çünkü görmüş olduğumuz gibi, bu ilişki konumu Tanrı için can damarı gibidir; aynı zamanda bu sınırlamanın sadece ilişki konumunu ifade eden bir başka yol olduğunu da anlarız. Tüm ilişkiler, sınırlamalardır; hepsi de eylem ve reaksiyonu, hareketi ve hareketsizliği içerirler. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olan Tanrı, tüm bunların barındığı yerdir. O zaman onlardan neden korkmamız gereksin? Gerçek sevgi ve gerçek özgürlük, tüm sınırlamaların yokluğu anlamına gelmez. Aksine, özgürlük ve sevgi, kendini sınırlamanın içinde ifade edilir; ve kutsanmışlık, aksiyon ve reaksiyonun özgürce sergilenişi içinde görülür. Tüm bunların hepsi, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak sevgi olan Tanrı'nın bağrında sonsuzca bulunmaktadır.

Aynı şekilde hareketsizlik, şimdi Tanrı'nın değerini düşürmeyen bir şey olarak gösterilir; Tanrı'da hem hareket hem de hareketsizlik mevcuttur. Kutsanmışlık her ikisine de ihtiyaç duyar; sevgi her ikisine de ihtiyaç duyar.

Aynı durum, duygu için de geçerlidir. İnsanın vicdan, yürek ve ahlak ihtiyaçları, soğuk bir şekilde uzak ve ayrı durmayan ve duyguları olan bir Tanrı'ya yakarılır; yine de insan doğası bu noktada teslim olmaktan korkar ve Tanrı'yı, insanın yapabileceği ya da acı çekeceği herhangi bir şey tarafından hiç bir şekilde etkilenmeyen Biri olarak tasvir etme girişiminde bulunur, ama Sevgi olan Birde Üç Tanrı öğretisi, bu tür korkuların temelsiz olduklarını gösterir; çünkü sevgi yaşamın en yüksek biçimidir ve bu nedenle sevginin duygusu, Tanrı'nın sonsuz ahlak yaşamının bir parçasıdır.

Böylece Tanrıcilik açısından hayati önem taşıyan çıkmazın, yani Tanrı'nın yaratılıştaki kendisini reaksiyon, sınırlılık, hareketsizlik ve duyguya açık tuttuğunu ve bu nedenle bizim açımızdan zayıflık ve eksikliğin çözümlenmiş olduğunu görürüz. Bunlar Tanrı için yeni konular değillerdi: O'na, yüceliğinin değerini düşürmek için görünmediler; onlar, yaratılıştan oldukça ayrı bir yerde var oldular; onlar O'nun varlığına aitlerdi ve O, kendisini onlarda ifade eder. Bu nedenle Tanrı lütfederek, ilişki aracılığıyla içine dahil olduğu bir dünya yarattığında,

ve böylelikle ilişkinin her türlü sonucuna izin verdiğinde – kendini sınırlama, reaksiyonlar, hareketsizlikler, duygular – O, yeni bir şey yapmıyordu.; Kendi doğasını sonsuza kadar ifade ettiği gibi zaman içinde de ifade ediyordu.

Tanrı'nın yaratıcı Doğası konusunda kendisini herhangi bir şekilde sınırlamamış olduğu akla sığan bir biçimde onaylanabilir, çünkü kendine göre hareket etme gücü olan, ama hareket etmeyen hatta reaksiyon bile vermeyen, en küçük hareketi gerçekten Tanrı'nın işi olan bir şeyi tamamıyla Kendi elinin altında yaratmaktaydı. Ve bu şey, bütünüyle mekanik olduğundan, kendisini yaratana benzeyemez ya da O'nun ile aynı olamazdı. Ama Tanrı'nın bilinçli, bilgili, istekli ve duygulu yarattığı olan insan hakkında ne söyleyelim? Burada Tanrı'nın ve insanın isteği ; zihin olarak Tanrı ve zihin olarak insan; bilen Tanrı ve bilen insan arasındaki düşüncenin benzerlik taşıdığı sonucundan nasıl kaçabiliriz? Eğer sonuç böyle değilse, o zaman Tanrı insan ile nasıl iletişim kurabilir? Alıcı bir ölçüye kadar gönderici gibi değilse, o zaman zekice bir iletişim var olamaz.. Öküzlere göre hiyeroglifler, daha önce, şimdi ve sonra sadece işaretlerden ibarettir. Ama aynı hiyeroglifler bize göre, bizim ve onları yazanlar arasındaki zihinsel benzerlik nedeniyle sadece mesajlardır. Bu nedenle peygamberliğin kendisi Tanrı'nın zihni ve bizim zihnimiz arasındaki bu benzerliği içerir. Ancak, saf *tanzih* açısından bu tür herhangi bir uygunluk ya da benzerliği kabul etmek imkansızdır. Bu, karşıtlıktır.

Eğer İslam, insan dahil olmak üzere dünyanın her konuda Tanrı'nın gücünün elinde duran bir alet olduğu yanıtını verirse, o zaman biz de önceki metafiziksel güçlüklerin halen var olduklarını söyleriz (yukarıya bakınız); ayrıca bunun Tanrı'daki sevgi özelliğini de imkansız hale getirdiğini belirtiriz; üzerinde tam kontrole sahip olsa dahi hiç kimse bir makineyi sevmez. Ve elbette bir makinenin kendisini çalıştıran kişiyi sevmesi daha da imkansızdır. Makinenin bilinçli bir makine olduğunu ve bir kişinin, makineyi Yapan'ın makine ile haberleşmesini anlayabileceğini var saysak bile durum değişmez.

Ama bu varsayımın (makinenin bir şekilde akıllı olduğu) bile saf *tanzih* ilkeleri nedeniyle inkar edilmesi gerekir. *Tanzih*'in, gerçek ve kendi kendine icra edilen insan zekasına izin vermesine rağmen, kendi kendine icra eden özgür bir olgu olarak insan *iradesinin* gerçekliğini inkar etmesi gereksin? Bu nedenle burada bir çıkmaz ile karşı karşıya kalırız; ya bu insan zekasının gerçek ve kendi kendine icra edilen zeka olduğuna, yani vermeye ve almaya muktedir olduğuna izin verirsiniz, ya da her durumda Tanrı bilgisinin yalnızca vermediğini, ama aynı zamanda aldığını, yalnızca iletişim kurmadığını ama aynı zamanda kendisi ile iletişimin de kurulduğunu, yalnızca bilmediğini ama aynı zamanda bilindiğini, sadece konuşmadığını ama aynı zamanda işittiğini de söylemeniz gerekir – tüm bunların hepsi hareketsizliğin çeşitleridir ve *tanzih* ile çelişirler. Ya da insan zekasının aynı insan iradesi gibi mekanik ve aldatıcı olduğunu söylemeniz gerekir: insan iştir gibidir, ama işiten yalnızca Tanrı'nın Kendisidir. İnsan konuşur gibidir, ama yalnızca Tanrı Kendisi ile konuşur; insan biliyor gibidir, ama gerçekte yalnızca hayal kurmaktadır. O'nun bireysel bilinçliliği, bir aldanıştır – gerçek bireyselliği ve benliği ortadan kaybolur ve insan bir roman karakterine benzer, hareket eden, konuşan ve düşünen biri gibidir, ama gerçekte yalnızca yazarının zihninde vardır. Bu nedenle eğer *tanzih* doğanın yaratılışı ile uyum sağlama konusunda yetersiz ise, insan gibi herhangi bir ruhsal varlığın yaratılışı ile uyum sağlama konusunda iki kat yetersiz olacaktır.

Ve aslında İslam düşünce tarihinde sık sık gördüğümüz gibi mutlak *tanzih* üzerinde ısrar eden insanlar, olumlu bir biçimde şu iddiada bulunmuşlardır: yalnızca Allah vardır ve diğer tüm varlıklar bir hayal ve görünümdürler. Bu, Tanrı'ya verdikleri El Hak adının temelini

oluşturan düşüncedir. Başka hiçbir varlığın, gerçekliğe ya da varoluşa sahip olmadığını belirtirler. Bu kişiler, farkında olsalar da olmasalar da, gerçek *panteist*lerdir (Allah'ın her şey ve her şeyin Allah olduğunu iddia eden öğretişin taraftarları); inançları Hint felsefik panteizmine benzer; bu felsefede tüm gördüğümüz, Maya'dır (ilüzyon). Böylece saf *tanzih* kolayca aşırı uçtaki karşıtlığa kayar. Bu insanların sözlerinde *tevhid*'in anlamı sadece Tanrı'yı Tek olarak adlandırmak değildir; O'nu Biricik olarak adlandırırılar, yani hayret verici ne varsa hepsinin gerçekliğini, hatta varlığını dahi inkar ederler.

Tanrı hakkındaki İslam öğretişinde, özellikle insanın yaratılışı ile ilgili olarak mevcut bulunan zihinsel ve ahlaksal güçlükler bunlardır.

Ama Mesih'in zihni aracılığıyla Tanrı'yı kavradığımızda ve O'nu Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak bildiğimizde, güçlüklerin neredeyse tamamen ortadan kaybolduklarını görürüz. Daha önce, bu teslis öğretiş kavramının Sevgi olan Tanrı'yı dünyanın yaratıcısı olarak kavramamızı nasıl kolaylaştırdığını görmüştük. O zaman tüm yaratılışta özellikle, yalnızca bellek ve sağ duyu gücüne, öz-bilinç ve diğer bilinçliliğe, vicdana ve akılcı düşünceye sahip olan insanın – tek kelime ile, yaratılmış olanlar (bildiğimiz kadarı ile) içinde yalnızca ruh'a sahip olan ve dua etmeye, şükretmeye ve sevmeye muktedir olan insanın Tanrı'yı dünyanın yaratıcısı olarak kavraması çok daha kolay olacaktır. İnsan, bu konularda Tanrı suretinde yaratılmıştır. Aşağıdaki düşüncelere dikkatinizi çekmek isteriz:

1. Eğer Tanrı, Kendisi gerçek sevgi konusunda muktedir değilken, sevmeye muktedir bir varlık yarattıysa, Kendisinden daha büyük bir varlık yaratmıştır; çünkü 'sevgi, dünyadaki en büyük şeydir. Ama biz Tanrı'nın sevgiye sahip olduğunu – sevgi olduğunu gördük; bundan dolayı seven bir yaratığın yaratılışı sürprize neden olmaz., aksine normal karşılanır.

2. Çünkü eğer yaratılışın herhangi bir önemi varsa, nihai amacı Tanrı yüceliğini yansıtmak olmalıdır – bununla kast ettiğimiz, Tanrı'nın gücü değildir, çünkü bu kendiliğinden olmadığı takdirde anlamsız bir gösteri olurdu; sözlerimiz ile anlatmak istediğimiz, O'nun sevgisi ve sevgisindeki gücüdür. Bundan dolayı yaratılış eğer güneş sistemi ile – ya da mineraller veya bitki dünyası ile oluşturulmuş bir yeryüzü ile son bulmuş olsaydı tamamen eksik olurdu. Neden? Tüm bu şeyler yetersiz bir biçimde hayret verici oldukları için değil, çünkü yaratılışın hayret uyandıran derecelerini kim olumlu olarak belirleyebilir? O zaman neden? Bu şeylerin Tanrı'yı bilinçli olarak bilme ya da O'nu sevmeye ya da O'nu yüceltme ya da O'nun gibi olma konusunda muktedir olmadıkları hakkındaki soruların yanıtı hissedilmez mi? Yanıt, budur. Ve bize daha fazlasını da açıklar; yaratılışın neden amipten başlayarak insana benzeyen kuyruksuz bir çeşit maymuna kadar devam eden hayvan dünyasında sona ermediğini gösterir. Aynı yanıt bu soru için de geçerlidir. İnsan, her şeyin tacıdır ve her şey insana işaret eder. Yaratılış, insan ile aniden birinin ölüm uykusundan ya da kötü bir rüyadan uyanması gibi tam bir bilinçlilik ile uyanır. İnsan, Tanrı için, konuşabileceği ve insanın Kendisi ile konuşabileceği biridir, başka bir deyişle insan, Tanrı'nın benzeyişindedir.

Bu 'Tanrı benzerliği' ifadesi Müslüman için tiksinti vericidir, çünkü onun soyut eşsizlik öğretiş ile çelişir. Ama Müslüman, bu öğretiş ağır bir bedel pahasına inkar etmektedir; çünkü bu tutumu ile aynı zamanda Tanrı ve insan arasındaki iletişim ve sevgi olasılığını da inkar etmiş olmaktadır. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bilinçli iletişim, kesinlikle ikisi arasındaki bir ruhsal benzerlik düşüncesini ima etmektedir ve sevgi de aynı şeyi, *bir fortiori*' yi ima eder. Ve böylece Kutsal Kitap'ın ilk kısmında şu ifadeyi okuruz: 'Tanrı, insanı Kendi benzeyişinde (suretinde) yarattı' – gerçek anlamda esinlenen bir

ifade; aynı Yeni Antlaşma'nın bölümlerinden birinde okuduğumuz şu ifade gibi: 'kendisini Yaratan'ın benzerliğinde yenilenen iç varlık'.

Yaratılış adlı bölümün bu ifadesinin İslamiyet tarafından bir gelenek biçiminde uyarlanmış olduğu doğrudur.. Bu gelenek, Müslüman teologlarına her zaman çekici gelmiştir, aynı zamanda onları belki eşit derecede utandırmıştır da. Bazen olduğu gibi eğer biri, bu öğretisi reddetmek ve onu anlamının dışına çıkartmak isterse, bunu nasıl yaptığını anlamak için El-Gazali'nin *Mişkat et Anvar* (s. 34-5) adlı yapıtını okuyabilir. Ancak, biz yine de bu geleneğin varlığından İslam'ın kendi içinde insan ve Tanrı arasında daha yakın bir bağlantı kurma özlemi içinde bulunduğu sonucunu çıkartmaktayız. Ama gördüğümüz gibi, bu özlemin yanıtı, Müslüman teolojisinde değil Hıristiyan teolojisinde bulunabilir. Çünkü Kutsal Üçlü Birlik'te aynı zamanda burada da mutlak bir yeni ilkeye sahip olmadığımızı görürüz. Tanrı, Oğlu'nda ve Sözü'nde sonsuzluk boyunca 'Kendi kişiliğinin görünümünü' (İbraniler 1:2) gördü. Bu nedenle, Kendi kişiliğinin benzeyişinde görebildiği en yüksek derecede bir dünyanın yaratılışı, sınırlı olarak, artık garip ya da yeni diye algılanmaz, ama O'nun Kendi özü ile uyumlu olarak görülür.¹

¹ Fr.I.Cheikho tarafından Üçlü Birlik öğretisi hakkındaki Hıristiyan öğretisinin açıklaması ya da tanımı, Hıristiyanlığa sert ve kinci bir Müslüman atağı yapan (*El Aka'id el Vathaniya fi'd-Diyanet en-Nasraniya*) düşünceye, (*Tafnid at Tasvir li Muhammed et Tannir*) adlı yapıtında verilmiştir. Bu karşılık öylesine ilginçtir ki, tamamını burada aktarmaya karar verdik:

'Bölünme kabul etmeyen, yücelik, mükemmellik ve elzem bir birliğe sahip olan Tek Tanrı, zeki bir Tanrı'dır; sonsuzluktan beri Tanrısal özünün (*dhat*) Gerçeklik (*hakik*) bilgisine sahiptir. Ve Özü'nden (*cevher*) hiçbir şekilde kaybetmeyen bu mükemmel Gerçeklik bilgisi aracılığıyla , sanki öz O, ve O özmüş gibi mükemmelliklerinin bütünü bu Benzeyişe (*suret*) dökülmesini (yufi) sağlar ve *bu* hiçbir zaman yaratıcı buyruğa tabi olmayan, O'nun kendi kendine var olan Sözü'dür. Ve Söz O'ndan hasıl olduğu (*sadara*) ve düşüncede O'ndan *doğduğu için* O'nda hareket etmeden, yer ve zaman kavramı olmadan sürekli kalır ve aynı, kendi düşüncemizin kavramını, zekamızın ürününü, dudaklarımızın zekamızdan ayırmadan söylediği 'düşüncemizin *oğlu* ' ya da düşüncemizin 'sözü' olarak adlandırdığımız gibi , O'nu da Söz ve Baba olarak adlandırırız. Yalnızca bizim sözümüz bir *tasrif*'tir. Tanrı Sözü'nün aynı Kaynağı gibi Tanrı olduğunu iddia etmek zorunda kalmamız için Tanrı'da *tasrif* yoktur. Ayrıca Oğul, Baba'nın öz görünümü olarak O'na benzediği için Baba ve O'nun Sözü arasında bağlantı olması gereklidir. Bu bağlantı aracılığıyla Baba öz görünümünü sever ve bu Öz Görünüm, kendisini tevlit edene çekilir. Ve bu bağlantı da yanı zamanda bir *tasrif* değildir, ama aynı şekilde bir *öz*'dür (*cevher*), Kutsal Ruh, Baba ve Oğul arasındaki karşılıklı sevgi, her İkisinden başlayarak ilerler.'

BÖLÜM III

Beden Alan Tanrı

Beden Alma'yı tüm görünümünü ele alarak işlemeyeceğiz, ama bu araştırmaları yaparken, Beden Alma'nın mantığa ters düşmediğini, Tanrı'ya duyulan imanı güçleştirmedeğini, aksine kolaylaştırdığını belirteceğiz. Eğer imkansız değilse, Tanrı'ya duyulan imanı zorlaştırdığını inkar edeceğiz.

Bu nedenle, gelin şimdi Beden alma olgusuna edilen itirazları gözden geçirelim:

- i. Beden Alma, Oğul'a özgü müydü; eğer böyleyse, Tanrı'nın beden aldığı nasıl söyleyebilirsiniz?
- ii. Beden Alma olgusunu iddia ettiğinizde, Tanrı'nın değiştiğini ya da değiştirildiğini iddia etmiş oluyorsunuz.
- iii. Beden Alma iddiası ile Tanrı'yı yer sınırlarının içine sokmuş oluyorsunuz.
- iv. Aynı zamanda, Tanrı'yı zaman sınırlarının içine de dahil etmiş oluyorsunuz.
- v. Bu iddia ile son olarak yaptığımız, Tanrı'yı zayıflık, hareketsizlik ve acı çekme konularına dahil etmektir.

i. Tanrı ya da Tanrı Oğlu Beden Aldı mı?

Daha önce, Üçlü Birlik'ten söz ederken Tanrı'yı bölmeksizin Tanrı içinde bir kişinin diğerinden farklı olarak uygun işlevlerini tayin etmenin nasıl mümkün olabileceğini açıklamıştık. Bu durum, Kişilerin tek ama ayrı olmalarından kaynaklanır. Her eylem Tanrı tarafından yapılır, yani Tek Tanrısal özün bütünü her şeyi yapar ve Kişiler istekli olarak her konuda birleşirler ve özü esinler ve ona icrasını buyururlar. Ama bu, asıl icraatın özel olarak tek bir Kişi tarafından emek sarf edilerek ele geçirilmesini imkansız kılmaz. 'Oğul, kendiliğinden hiçbir şey yapmaz, ama Babası'nın yaptıklarından gördüğünü yapar.' Yani, Baba her eylemi tasarlar, eylemi ister ve eylemin sonucundaki ruhsal duyguyu paylaşır – asıl icraat ise Söz tarafından yapılır. Burada kullanılan ifadelerde çelişki bulunmamaktadır; beyin, örneğin, bir üyenin icra ettiği bir eylemi yapar.

Bu ilkeyi Beden Alma olgusuna uygulayın. Tanrılığının doluluğundaki Oğul'un beden aldığı görürüz; Söz et ve kan oldu. Bu Beden Alma'yı isteyen ve planlayan Baba idi ve bu olgu Ruh'un esinlemesi ile icra edildi. Bu nedenle, Baba'nın ya da Ruh'un, oğul ile aynı anlamda olduklarını belirtmeksizin, Tanrı'nın beden aldığı söyleyebiliriz.

Tüm benliğim yazı yazmak için kullandığım elimdedir, ama tüm benliğim elim tarafından bağlanmış değildir. Böylece Tanrı'nın kendisi – Tanrı'nın doluluğu - İsa Mesih'teydi; ancak Tanrılık yine de İnsan İsa tarafından sınırlanmış değildi. Bu da, diğeri de bir gizemdir.

Eğer biri tüm benliğimin elimde olduğunu inkar ederse, o zaman ona şunu sorarım: Elimde benim hangi parçam bulunur? Ruhum bölünmüş müdür? Hayır; ve bu nedenle, bu noktadan ileri gidemezsiniz; Tanrı'nın doluluğu Mesih'teydi, ama yine de İnsan İsa tarafından sınırlanmış değildi.

Ruh çok gizemli bir şeydir ve madde ile olan ilişkisi ise daha da gizemlidir. O zaman Sınırsız Ruh'un varlığının doğası – Tanrı- maddesel şeyler ile olan ilişkide daha da büyük bir gizem taşımaktadır.

Bu nedenle biz bu konuda mantığı gerçekten nihai bir şekilde aşan bir gizeme sahip olduğumuzu, arada çelişki bulunmamasına rağmen itiraf ederiz. Bu, yalnızca genel gizemin özel bir durumudur – yani, Tanrı'nın bu evren ile olan ilişkisi.

ii. Beden Alma ve Hasıl Olma.

Söz et ve kan oldu. Bu asıl metne, metnin Tanrı'nın et ve kana dönüşmesini temsil ettiği ve Tanrı'yı hasıl olma kategorisine dahil ettiği söylenerek itiraz edilir.

İlk ihtiyaca karşılık vermemiz gerekmez, çünkü metin, 'Söz'ün et ve kana döndürüldüğünü' söylememektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında, Kilise, döndürülme teorisini reddetmiştir: 'Tanrı'nın et ve kana döndürülmesi aracılığıyla değil, insanlığın Tanrı'nın içine alınması ile.' Her şeye rağmen metin, kuşkuyla yer vermeyen bir şekilde 'beden aldı' demektedir. Konuyu daha yakından inceleyelim.

Bu konunun yaratılış ve ilişki hakkındaki önceki ilk güçlüğe tamamen geri döndüğünü iddia ediyoruz. Bu konuya yeni bir güçlüğün eklendiğini iddia etmiyoruz, ama bu *olgunun* ilk güçlüğün sadece bir görünümü olduğunu belirtiyoruz..

Şimdi bu ilk güçlüğün Müslüman'ı, Hıristiyan'dan daha fazla etkilediğini açık bir şekilde gösterdik; Tek, bilinçli bir Tanrı'ya – Yaratan – inana herkesin bu durumdan etkilendiği gerçektir. Bundan dolayı, Müslüman bu metni özel hiçbir şekilde eleştiremez. Çünkü Tanrı'nın, yarattığına inanan herkes kendisini Tanrı'nın bir şekilde *olduğuna* atıfta bulunmuş olacaktır. Çünkü yaratmamış olan yaratmıştır. Bir başka deyişle, O, bir yaratan *oldu*. *Yaratıcı* ve *yaratılan* arasında bir farklılık oluşturmak için zaman ile ilgili mecazlar kullanmak zorundayız ve dünyaya sonsuzluk atfetmekten kaçınmamız gerekir.

Eğer itiraz eden kişi, yaratılış düşüncesinin her zaman Tanrı'nın zihninde olduğu düşüncesine baş vurursa, bunun tartışmamızın gücünü hiçbir şekilde azaltmayacağı karşılığını veririz, çünkü o zaman sadece bunun yazılış tarzını değiştirmiş ve şöyle demiş oluruz: potansiyel açıdan bir yaratıcı olan, gerçekten bir yaratıcı *oldu*. Düşüncede bir yaratıcı olan, eylemde bir yaratıcı *oldu*.

Konu şu noktaya gelir: eğer yaratılış olduysa, yani var olmayıştan var oluşa geçtiyse, o zaman Yaratıcı, bu yaratılış ile olan ilgisi nedeniyle aynı zamanda 'oldu' – yaratıcı olmama konumundan yaratıcılık konumuna geçti. Böylece, 'Beden Alma' ve 'Söz et ve kan oldu' metni, sizi yalnızca Tanrı ve yaratılış hakkındaki metne geri götürecektir: onun tam anlamı ile bir gelişimi olduklarından, ona hiçbir şey eklemeyiz.

iii. Tanrı'nın beden aldığını iddia etmekle Tanrı'yı yerin sınırları içine dahil etmiş oluyorsunuz.

Tanrı'nın yer ile olan ilişkisi, hatta yerin kendi içindeki doğası, karar verilmesi ya da hayal edilmesi kesinlikle imkansız olan bir konudur. Filozoflar, yeri tanımlama ya da yerin kendi içindeki konumunu kavrama konusunda telaşa düşüş ve sinirlenmişlerdir. Bazıları yerin yalnızca bir kuram olduğunu, bazıları ise yerin yalnızca bizim kavrayışımızın elzem bir

koşulu olduğunu yerin, varlığına bağımsızlıktan çok insan kavrayışı içinde sahip olduğunu söylemişlerdir, öyle ki bu olmadan yerin, alğının bir 'biçimi' ya da oluşmuş bir unsur olarak gerçek bir var oluşa sahip olmadığı bilinsin. Bunun, nasıl mümkün olabileceğini bilmesek de bu durum bize Tanrı'nın yer ile olan ilişkisinin ne olduğunu kesin olarak söz edilen bu ahmaklık aracılığıyla anlatır. Tanrı, yeri doldurur mu, yoksa ondan ayrı mıdır? Ya da Tanrı'nın yerden bir şekilde daha üstün olduğunu söylemek daha doğru olmaz mı? Çünkü biz yerdeyiz ve O, bizimle ilişkidir; bu nedenle Tanrı şu ya da bu şekilde yer ile ilişkide olmak zorundadır. Ve bu şeklin ne olduğunu kim tanımlayacaktır?

Bu noktada daha ileri gidecek olursak, Tanrı'nın yer ile olan ilişkisini nasıl sergileyeceğini kim tanımlayacaktır? Tanrı bu ilişkisini nasıl kullanacaktır? Ve kullanırsa ne gibi usuller uygulayacaktır?

(1) İlk olarak Tanrı'nın yaratılış, ilişki ve açıklama içindeki konumunun Kendisine mekana ya da uzaya ait mecazları kaçınılmaz olarak atfettiğini görürüz. Bizim dilimiz ve düşüncelerimiz hatta açıklamanın kendisinin dili ve düşünceleri, bu duruma tanıklık ederler. Bu, Tanrı tarafından yapılan bir öz-sınırlama değil midir? – Tanrı gerçekte böyle olmasa da sanki mekan ve uzay ile bağlantılı ve sınırlı imiş gibi görünmek için mi böyle yapar? Bu bakış açısına göre mekan ya da uzay ile sınırlı olmak ve sınırlı gibi görünmek aynı şey midir? Tanrı, aslında Kendisini mekan ya da uzay ile ilgili olarak şöyle sınırlamıştır: 'taht', 'cennet', 'göndermek', 'elçi', 'görmek', 'duymak' ve bunun gibi sözcük ve fikirleri yalnızca açıklar ve hepsini Kendisine atfeder. Bu düşüncelerin her biri, tamamen mekan ve uzay dahilindedir ve bu konular ile ilgili imajları hatırlatır. Bu nokta, Hıristiyan için olduğu kadar Müslüman için de doğrudur; çünkü o da tüm bu sözcükleri kullanır; ve Tanrı'nın *üzerinde* oturduğu melekler tarafından *taşınan*, yukarda, aşağıda ve çevresinde meleklerin bulunduğu tahttan söz eder. Bu sözler ile ifade edilen, mekan ya da uzay ile ilgili nihai sınırlamalardan başka nedir? Ve Müslüman, can'ın bahçeye girmesinden, Tanrı ile birlikte olmasından ve O'nun yüzünü görmesinden ve O'nun tahtının yanında durmasından söz ettiğinde, zihninde bir *yer* hayal edip onu resmetmiş ve bu yere bir şekil vermiş olmaz mı? Elbette olur. Bundan dolayı, bu bakış açısından hareket ederek Tanrı'nın Beden Alma'nın dışında *tüm insanların zihinlerinin ve hayallerinin içinde* Kendisini *sınırlayarak* yere indiğini tekrarlıyoruz. Ve beden alma olgusunu kullanarak maddesel sınırların içine girmekle daha geniş bir anlamda Beden Almıştır.

(2) Ama ikinci olarak, eğer Tanrı'nın mekan tarafından sınırlanma konusunda Kendisine izin verdiği ilkesini kabul edecek olursak, düşüncede, bizim tarafımızdan hayal edilemeyecek bir tavır ile bu sınırlamaya üstün geldiğini, ve bu görünümün en azından bazı gerçeğin iması olduğunu onaylamamız gerekir; bu iddiayı bir adım ileriye götürerek şöyle diyebiliriz: Tanrı'nın, mekan içinde Varlığının bazı *makul* görünümünü sergilemesi, mekan tarafından sınırlanmasına izin vermesi ile eşit derecede mümkündür – yani, yalnızca hayal gücü değil, duyular da etkilenir. Tanrı, Varlığını her yerde mevcut olma özelliğini inkar etmeksizin, mekanın bir kısmı ile bağlayabilir. Bunun imkansız olduğunu kim söyleyebilir? Aksine, böyle bir durumun mümkün olduğu kabul edilir. Hatta bazı sıkıntılı zamanlarımızda kullandığımız konuşma tarzımızda bile, Tanrı'nın bizim ile birlikte olduğunu *hissettiğimizi* söyleriz. Eğer eski günlerde Tanrı, harikulade bir ışık, ya da ateşten bir bulut veya duman yaptıysa, ve halkına özel bir şekilde Kendi Varlığının bu ateş ya da ışık ile bağlantılı olduğunu ya da onlarla sergilendiğini kavramaları için anlayış verdiyse, bu durumu kim inkar edebilir? Ve öte yandan, gösterinin Tanrı'nın Varlığını tükettiğini ya da tekeli altına aldığını düşünecek kadar ahmak biri olabilir mi? Musa yanan çalıyı gördüğünde ve sesi işittiğinde, Kutsallar Kutsalı'ndaki ateşten bulutu gördüğünde ve Tanrı'nın huzurunda olduklarını kabul

ederek diz çöküp tapındıklarında (ve gerçekten de Tanrı'nın huzurunda bulunmaktaydılar), o anda Tanrı'nın Varlığının cennette bulunmadığını düşünecek kadar akılsız mıydılar? Hayır, onlar yeryüzündeki ve gökyüzündeki tüm gizemler gibi iki yönlü bir gizem gördüler (ve yaratılmış ya da yaratılmamış hangi şey bir gizem *değildir?*) ve müteşekkir kaldılar.

Ve aynı şekilde Manaoh'a, adının HARİKA (pelai) olduğunu söyleyen Melek, Tanrı'nın Kendisine özgü bir sıfatı olan 'Rabbin Meleği' dir; bu durumlarda aynı zamanda Tanrı'nın gerçek, ama gerçekliği tüketmeyen bir şekilde *mekan ve duyular ile* var olan gizemli bir öz-ilişkisini görmekteyiz.

İslamiyet, bu gizemler konusunda Hıristiyanlık kadar bilinçlidir. Peygamber, sünnetlerden birinde Tanrı'nın Parmaklarını hissettiğinden söz eder. Eğer onları görmüş olsaydı, bundan daha fazlasını mı söyleyecekti?

Ve şimdi de Mesih'in beden alma konusuna gelelim. Bu konu, sadece daha yüksek ve soylu bir aşamaya taşınmış olan aynı gizemdir. Yerde olan, ama yine de yerin içinde olmayan Tanrı; Varlığı özellikle belirli bir yer ile ilişkide olan ve yine de bu yer tarafından sınırlanmayan; duyulara uygulanan, ama yine de duyulara üstün gelen; açıklanmış, ama yine de açıklamanın aracılığı tarafından örtülü bir gizem. Bu, iki yönlü gizemin eski öyküsüdür. Gizemin her iki yönünü de kabul etmeli ve tapınmalıyız. Mesih'in bedenine bakan öğrenciler, Tanrı'yı görmediler, çünkü Tanrı'yı bu anlamda hiç kimse görmez; ama her şeye rağmen yine de 'bedeninde Tanrı'nın doluluğuna sahip Olan'a' baktılar. Bu durumun görüldüğü tarz ya da konunun Tanrı'nın bakış açısından nasıl görüldüğü hakkında bilgimiz yoktur. Bir şeyin Tanrı'nın bakış açısından nasıl görüldüğünü kim bilebilir?

Son olarak söyleyeceklerimiz şunlardır: eğer insan ruhu madde değilse, o zaman aynı sorun ve paradokslar dizisi ile karşılaşacağımız kesindir. Benim ruhum, bedenim tarafından sınırlanmış ve onun içinde oturuyor gibidir, ve yine de kim ruhumun gerçekten yer kategorisinin altında olduğunu söyleyebilir? Ruh ölçülebilir misiniz? Ruhun kaç tane boyutu vardır? Ruh, bir biçime sahip midir? Eğer bedenden kaçarsa yukarıya mı yoksa aşağıya mı gidecektir? Doğuya mı Batıya mı, nereye gider? ¹ Bu tür sorular kendi içlerinde ruhu mekan kategorisine yerleştirmeye çalışmanın anlamsızlığını gösterirler. Ruh, tüm bunların ötesinde gibidir. Ama yine de ruhum hiç kuşkusuz bir şekilde mekana ya da uzaya ait bedenim tarafından sınırlanmıştır. Bu paradoksu kim çözüme ulaştırabilir? Ve anlaşılması mümkün olmamasına rağmen bu paradoks eğer doğruysa, Tanrı (saf ve en üstün Ruh olan) ve genel olarak madde ya da özellikle insan arasında benzer bir bağlantı olmasının imkansız olduğunu neden söylememiz gereksin? Övünge mantığımız, sadece, şaşırılmış ve yenilgiye uğramış bir şekilde geri çekilmeden önce bir gizemi daha kabul etmektedir.

iv. Beden Alma konusundan söz etmekle Tanrı'yı zaman kategorisinin içine sokmuş oluyorsunuz; ve zaman ve olasılık birbirlerini kesin olarak ima ettiklerinden, Tanrısal Doğayı olasılığa dahil etmiş oluyoruz

Bu itiraza verilecek karşılık, mekan konusundaki itiraza verilen karşılıkla aynı gibidir, yani, güçlük, eğer güçlük ise, zaten Tanrı'nın yaratılışının ve bu dünyanın yönetiminin

¹ *Madnun Saghir* adlı yapıtında El-Gazali, insan ruhunun bu gizemli özelliğine işaret eder ve sonuç olarak tam anlamıyla Tanrısal olan özelliklerin ruha atfedilmelerinden kaçınmanın ne kadar zor olduğunu gözlemler. İnsanlarının genelinin Allah'ı mekan (fi jiha) ile ilgisi olmayarak görmeyi imkansız bulduklarını söyler. Onlara insan ruhunun bu ilişkiden üstün olduğunu anlatmak imkansızdır. O zaman insanın Tanrı gibi olduğunu düşüneceklerdir.

düşüncelerine dahildir. Müslüman, Hıristiyan ya da Yahudi için Tanrı'nın dünyayı kesin bir eylem olarak yarattığı ve sonra onu kesin eylemler ile yönettiği düşüncesi, Tanrı'ya kaçınılmaz olarak zaman düşüncesi içine dahil eder. Tanrı'nın eylemleri, sözleri hatta düşünceleri, bize zamanların akıntısı içindeki birbirini izleyen kesin anları sunar; olayların zinciri içinde birbirini izleyen bağlar oluşturur. Bu bağlar, bir geçmişe, bir bugüne bir de yarına sahiptirler. Kuran, başından sonuna kadar Tanrı'ya bu dünya ile olan ilişkisi içinde zamanın kategorisi dahilinde tutar. O'nun Muhammed'e, Kendisinin geçmişte ne yapmış olduğunu, bugün ne yaptığını ve gelecekte ne yapacağını söylediğini duyarız. Sözcükler şimdi düşüncenin içeriğidirler, ve bu nedenle Tanrı'nın zaman kipi ifade eden bu sözleri biz Tanrısal zihin içindeki uygun düşünceye götürürler. Tanrısal zihin, zaman kipleri ile düşünen bir zihin olarak sunulur. O zaman şimdi düşünce belirli bir kategoriye dahi olduğunda, düşünen kişinin kendisi de konu ile tamamen bağlantılıdır. Bu nedenle, eğer zaman ve olasılık birbirlerini gerçekten ima ediyorlarsa, o zaman geçici bir sistem ile ilişkide olan Tanrı, kendisini zaten bir şekilde olasılık olgusuna dahil etmemiş midir?

Bu düşünce dizisinin bizi yalnızca yarı gerçeğe yönlendireceğini kabul etme konusunda çok istekliyiz ve gerçeğin diğer yarısı, anlayabildiğimiz takdirde bize Tanrı'nın zaman kategorisinden üstün olduğunu gösterecektir. Ama ne Müslüman ne de Hıristiyan düşüncesi bu gerçeğe ulaşamaz; ve bu nedenle, itiraz ettiğimiz nokta, Müslüman'ın gerçekte ortak bir güçlük olmasına rağmen Söz'ün Beden Almasına karşı olan güçlüğü özel bir güçlük olarak ısrarla ileri sürmesidir. Bu bakış açısına göre Mesih'teki bu özel beden almanın dünyanın korunmasına dahil olan her yerdeki genel varoluştan hiçbir şekilde farklı olmadığını söyleyebiliriz. Bir Müslüman, olayların, Tanrı'nın sözlerinin ve eylemlerinin gösterilmesinin dahil edilmesi ile gerçekten zaman içinde gerçekleştiğini söyleyerek kendisini kurtarmaya çalışabilir, ama bu, Tanrı'nın Kendisini ya da düşüncelerini ilgilendirmez, çünkü tüm bunlar önceden Korunan Tablet üzerinde yazılmışlardır ve bu nedenle, şimdi, geçmiş ya da gelecek olmaksızın Tanrı'nın düşüncesinde hep birlikte var olmuşlardır; ancak biz bunun bir işe yaramadığını söyleyeceğiz, çünkü Müslüman yine de Tanrı'nın zihnindeki dünyanın ve bu dünyanın zaman içindeki gerçek varoluşu arasında bir farklılık olduğunu kabul etmek zorundadır, temel bir farklılık olması gerekir, aksi takdirde dünya, Tanrı gibi sonsuz olurdu. Tamam, o zaman eğer bir farklılık mevcut ise, Tanrı, dünyayı düşünce safhasından varoluş safhasına getirdikten sonra Kendisini zaman kategorisi ile yeni bir şekilde önceden sözü edilen sonuçlar ile birlikte bu olguya dahil etmiştir. Ya da, eğer felsefe açısından daha derinlere inecek olursak, Müslüman, varlığın başka niteliklerinin başka olduğunu iddia edecektir; yani, Tanrı'nın Kendisi zamana karşı tam bir üstünlüğe sahipken, nitelikleri Tanrı'nın üstünlüğüne karşı gelmeden, yaratılmış şeylere 'eklenebilir'.¹ Bu durumda, bu felsefenin doğru olabileceği karşılığını verebiliriz, ama o zaman bu düşünce tüm zihinlere böyle uygulanır. Filozoflar, insand ağabeyle fazlasıyla dünyevi bir unsur bulunması gerektiğine işaret etmişlerdir; çünkü aksi takdirde eğer insanın yalnızca düşünceleri ve eylemleri zamanın gel-git'i içinde olmayıp aynı zamanda benlik de zaman gel-git'i içinde bulunsaydı, o zaman olayların bilinçliliği diye bir şey olmazdı. Geçmiş, şimdi ve gelecek arasında ayırım yapabilme gücü ortadan kaybolurdu; insanın kendisi, nehrin suları tarafından koparılıp götürülen ve akıntısı içinde sürüklenen bir bitki gibi, zaman seli boyunca yuvarlanıp giderdi. Dengesizliğe yaklaşmamızı sağlayacak olan sabit bir nokta, zamanı bilmemizi sağlayacak olan zamanın dışında bir dinlenme yeri olması gerekir. Bu nedenle, o zaman eğer bu durum Tanrı için geçerli ise, aynı zamanda insan ruhu için de geçerlidir.

---

¹ *Muta'allika*, Müslüman teologlarının üslubudur.

Ama bu düşünce, Tanrı'nın varlığına inanan Müslüman'a yardımcı olmamasına (ve tam aksini yapmasına) rağmen, Beden Alma düşüncesine büyük ölçüde yardım etmektedir. Çünkü insanın, benliğinin özünde ve temelinde, fazlasıyla dünyevi bir unsura sahip olduğunu gösterir. Belki de tanrısal ve insani doğalar bu yüzden Beden Alma'nın çözülemez birliği içinde bir araya gelmişlerdir. Bu nedenle biz, Beden Alma'nın, genel güçlüğü yalnızca özel bir durumu olduğunu söyleyerek bir sonuca varabiliriz; genel gizemin özel bir görünüşü; Tanrı'nın dünyanın yaratılışında ve dünyayı Eli ile yönetmesinde kullanılan lütfun ilk eyleminin bir devamı.

v. Beden Alma, Gücü Her Şeye Yeten Tanrı'ya hareketsizlik ve zayıflık atfetmeyi kapsar.

Bu itiraza karşılık vermek için fazla zaman ayırmayacağız, çünkü daha önce pek çok kez bu konu üzerinde durduk, ayrıca bu konunun zaten bir sonraki bölümde – Kefaret Eden Tanrı – ayrıntılı olarak incelenmesi gerekecek.

Kendimize şunu hatırlatmamız yeterli olacaktır:

(1) Hareketsizlik, daha önce eylem ile zorunlu olarak karşılıklı ilgiye sahip olması gereken bir olgu olarak belirtildi ve Diri bir Tanrı'nın hem eyleme hem de hareketsizliğe sahip olması gerektiği söylendi. Bu nedenle, Beden Alma'nın hareketsizliği içerdiğine ilişkin itirazların ümitleri boşa çıkacaktır.

(2) Aynı zamanda daha önce ilişkinin hareketsizliği ima ettiğini görmüştük; Bir Yaratıcı'nın, genelde, yaratılmış olan ile ilişkileri, ve özellikle yaratılmış olan zeka bütünüyle tek taraflı değildi ve olamazdı. Eylem karşı eylemi, hareket hareketsizliği ima eder. Bu nedenle, yaratılışın yalın fikri, buradaki Beden Alma'ya edilen itirazı kapsar.

(3) Zayıflık konusuna gelince, daha önce ahlak dünyasının fiziksel dünya ile aynı olmadığını göstermiştik, ve biri için zayıflık olarak kabul edilenin diğeri için güç sayılabileceğini, ya da biri için güç olarak görülenin diğeri için zayıflık olarak kabul edilebileceğini belirtmiştik. Beden Alma, öncelikle ahlak dünyası içinde gerçekleşen bir eylemdir ve bundan dolayı onun müthiş ahlak gücünün çok sayıdaki görünümünün, fiziksel alanda ve doğal göze ve doğal ya da dünyasal yüreğe zayıflık şeklinde görünmesi beklenen bir durumdur. Ama, 'Tanrı'nın zayıflığı insaninkinden güçlüdür!'

Hareketsizlik – zayıflık – acı çekme (*tahammül etme* anlamında); Şimdi başka bir konuya, Beden Alma'nın bir uzantısı olan Kefaret Etme konusuna gelmiş bulunuyoruz. Ve bu konuda daha önceki tartışmalarımızda bize çok pahalıya mal olan kazançlarımıza tutunarak ilerleyeceğiz.

BÖLÜM IV

Kefaret Eden Tanrı

i. Genel Düşünceler

Daha önce çok sık belirttik ve mütalaanın gereğinden fazla yapılmaması gerektiğini düşünüyoruz, çünkü esas olan, kesinlikle amaçtır. Bütünüyle fiziksel olan kategoriden ayrıldığınız ve ahlak kategorisine girdiğiniz anda, işte o anda her şey değişir. Yer çekiminin merkezi değiştiğinde, tüm sistem değişir ve düşüncemiz, bu durumla uyumlu bir değişiklik yaşamaya katlanmak zorundadır, aksi takdirde çok ciddi tutarsızlık ve hatalar nedeniyle suçlu duruma düşecektir. Fiziksel kategori şimdi cansız varlıkların karşılıklı ilişkileri ile ilgilenir; bir oyuncunun top ile oynama eylemi veya bir kişinin üzerine düşen bir taşın eylemi gibi cansız şeyler ile düşünen varlıkların ilişkisi üzerinde durur. Bu tür ilişkilerin mekanik alanın ötesine geçmedikleri görülecektir. Bu tür ilişkiler kendi içlerinde ahlak ile hiç ilgilenmezler.

Ama ahlak alanına girdiğiniz an, yani canlı, bilinçli, mantıksız ahlaki varlıkların karşılıklı ilişkileri ile ilgili alana girdiğinizde, basit yargı ile, örneğin güç ve yargı ile ilgili konuların büyük ölçüde değişmesi gerektiğini göreceksiniz. Örneğin, fiziksel alanda değişen güç konusu, büyük bir gayret, bir kas gücü gösterisi ve kesin bir etki aracılığıyla bir karara bağlanabilir. Ama ahlak sorunlarının bu şekilde karara bağlanabildiklerini iddia etmek ne kadar saçma olurdu; ya da ahlak üstünlüğünüzü bir başka kişinin üzerinde iddia etmek ya da onu ahlaki açıdan kazanmak istediğinizde, bunu üstün fiziksel gücün gösterilmesi aracılığıyla yapabilirsiniz! Düşünce anlamsızdır! Aksine, kullandığınız araçlar, fiziksel alanda tam anlamıyla zayıf gibi görünürler. Ahlaki araçlar tüm olaylarda fazla sayıda, çok farklı, hassas ve karışıktırlar. Buna karşılık fiziksel araçlar her zaman karakter açısından basit ve aynıldır, çünkü daima kesin matematiksel yasalar ile hesap edilen fiziksel güçten başka bir ilkeye sahip değildirler.

Daha önce görmüş olduğumuz gibi İslamiyet'in en büyük hatası ve İslamiyet ile Hıristiyanlık arasındaki farklılığın başlıca nedeni, İslamiyet'in Tanrı ve insan arasındaki ilişkilerin fiziksel kategori (elbette bu kategorinin insanları kişiler değil, *şeyler* haline getirdiği sonucu ile) içinde kabul edildiğini düşünmesidir, oysa Hıristiyanlık, insanların kişiler oldukları ve onlar ile Yaraticılarının arasındaki ilişkinin temelde ahlaki olması gerektiği konusunda ısrar eder. Bu nedenle, Tanrı'nın insanların üzerine koyduğu güçler karakter açısından bütünüyle fiziksel olmayacaktır; güç ile yapılan bir kuvvet mücadelesi; ama yine de sadece güçlü ve zayıf bir zeka arasındaki bir mücadeleymiş gibi sadece fiziksel değil, ama ahlaki olan bir mücadele. Ve İslamiyet'in Tanrı'ya yakıştığını düşündüğü şey ile Hıristiyanlığın aynı konuda ne düşündüğü arasındaki büyük farklılıklar, bu mücadeleden kaynaklanırlar. Bu temel farklılığı bir kez tam olarak öğrendiğiniz takdirde, her şey kendiliğinden açıklığa kavuşacaktır. Müslüman gözlerinin zayıflık olarak gördüğünü, Hıristiyan gözleri güç olarak görür! Müslüman'ın güç olarak görüp hayranlık duyduğu şey, Hıristiyan için belirli koşullar altında yalnızca zayıflıktan ibarettir – gücünü tamamen yerinden oynamış titiz bir ahlaki tutum içinde gösteren, şaşırtıcı devin zayıflığı. Tüm bu görüş farklılıklarını inanca arasındaki gerçek mücadelenin zemini olan Çarmıhta (Beden Alma'da değil) en yüksek noktaya varırlar. Çarmıh, dünyasal Yahudi için olduğu gibi Müslüman için de bir küfürdür, zayıflık ve yenilginin tam bir ifadesidir; ancak Çarmıh, Hıristiyan için ahlaki

güç ve zaferin gerçek sembolüdür. Ve Hıristiyan, Çarmıh sayesinde ‘Tanrı’nın zayıflığı, insanın gücünden üstündür’ diyebilmektedir.

Bir zorbanın halkına davranışının tamamıyla fiziksel ve ahlak dışı olması anlaşılabilir. Zorba, kendi isteğini büyük bir güç, askerlerin mekanik aracılıkları, silahlar ve askeri güçler aracılığıyla empoze edebilir. Ama böyle bir yöntemin iyi ve temiz bir yönetimin varlığı halinde bile ne kadar anlamsız olacağını ve çocuklarına isteğini kabul ettirmek isteyen bir babanın durumunda bu yöntemin nasıl daha da anlamsız hale geleceğini bir düşünün. Çocuklarına buyruk vermek için odalarına girdiğinde bir tabanca taşıdığını gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Elbette hayır! Baba, çocukları ile olan ilişkisinde genellikle uzun süre beklemek, sabırlı kalmak ve mümkün olan her yolu denemek zorundadır. Şimdi Hıristiyan Tanrı ve insan arasındaki ilişkinin baba ve çocukları, yönetim ve tebaası, zorba ve köleleri arasındaki ilişkiden çok daha yakın olduğuna inanır. Evet, Tanrı her şeye Egemen’dir, ama O, Egemen-Babadır.

‘Her şeye katlanır’ ifadesinden söz etmiştik; bu sözcüğün içinde acı çekmek de yer alır ve ‘katlanma’ ve ‘hareketsizlik’ kavramlarını da beraberinde taşır. Bir ahlak ilişkisinden söz edildiğinde, tüm bu sözcük ve düşüncelerden kaçmanız mümkün değildir. Ve Kutsal Kitap, aslında her şeye katlanan Tanrı hakkında yazılmış uzun bir öyküdür ve bu nedenle, Tanrı’nın sabrından, katlanışından ve evet, Tanrı’nın acı çekmesinden söz eder!

Günahkar ve isyankar bir insanlık ve bağışlayan bir Tanrı, işte o zaman her şey çok netleşir – ya da bizim sınırlı zekalarımızın anlayabileceği ölçüde netleşir. O zaman ‘sevgi’nin ve ‘kutsallığın’ (‘merhamet.’ ve ‘adalet’ olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz gibi) ¹ birbirine karşıt olan iki sıfat değil, tek ve aynı şeyin iki parçası olduklarını görürüz. Sevgi, günahkar için gereken her şey yapılanaya kadar günahkarı terk etmeyecektir.

Kutsallık, günahkar, doğruluk ve hayatı yaşanmaya değer kılan her şey uğruna günahkarın günahının hesabını tam olarak görmeden günahkarı kabul etmeyecektir. Bundan dolayı kutsallık, ne yapılması *gerektiğini* sevgi ise ne *yapılacağını* söyler. Kutsallığın gerçekten kutsal olması için sevmesi gereklidir; ve sevgi, gerçekten sevebilmek için kutsaldır; her ikisi ancak birlikte olduklarında anlamlıdır. Gökyüzündeki Tanrı’nın insan ile olan ilişkileri sevgi ve kutsallık aracılığıyla kararlaştırılırlar. Mesih’teki Tanrı’nın insan ile olan ilişkileri de aynı şekilde kararlaştırıldı ve bu karar Tanrı’yı Golgota’daki çarmıha yönlendirdi.

Bu genel düşünceler eşliğinde şimdi Tanrı’nın Mesih’teki Kefaretini incelemeye başlayabiliriz.

ii. Hıristiyan’ın, Tanrı’ya ve Kefaret ile olan ilişkisine bakış açısı.

Son bölümde, Hıristiyan ve Müslüman’ın Tanrı konusuna ilişkin düşünceleri arasındaki temel farklılığın şu olduğunu görmüştük: Müslüman, Tanrı’ya özel ahlak niteliklerini atfetmekten çekinir ve bundan dolayı Tanrı’nın niteliklerini fiziksel bir kategori

¹ *Sevgi* ve *kutsallık*, tanrı2nın insana olan davranışındaki tezatlı görünümleri için kullanılan en yaygın ve genel ifadelerdir. Bundan dolayı en güvenilirli, en anlam dolu ve en iyi ifadelerdir.

Merhamet ve *Adalet*, mahkemelerden alınmış mecazlardır ve bundan dolayı bizi daha dar bir alanın içine sokarlar. Tanrı, Yargıçtır, ama O yalnızca bir Yargıç değildir. Hata, mecazı, tüm gerçeğin bir ifadesi olması konusunda zorlamaktan kaynaklanır. *Lütuf* ve *Gazap*, ayrı olarak düşünülen ikiyi insandaki sonuçlarının bakış açısından gösterir, ama böyle olduğunda bile, bir babanın gazabı bir yargıcın ya da bir kralın gazabından ne kadar da farklıdır! Gerçekten yakan bir sevgi içerir!

içine yerleştirmeye eğilimlidir; ve aynı şekilde Tanrı'nın, insanların ruhları ile olan ilişkisini dışsal, mekanik, fiziksel ve ahlak dışı hale getirir. Oysa, Hıristiyan, Tanrı'yı bütünüyle ahlaki bir Varlık olarak algılamaktan çekinmez; ahlaki bir Varlık için uygun olan tüm deneyimleri tecrübe eder ve buna uygun tüm gösterileri sergiler. Hıristiyan bakış açısına göre bu tür hiçbir deneyim ya da gösteri Tanrı'nın değerini düşürmez ya da tanrısal görkemini azaltmaz, aksine O'nun tanrısal görkemi bu tür gösterilerde daha da fazla var olacaktır.

Derin bir huşu içinde daha da fazlasını gördük, çünkü orada korkunç ve kutsal zemine yaklaşıyorduk; günah, bu tür bir Varlık ve yaratmış olduğu ruhsal varlıklar arasında mevcut olan ilişkiyi etkilediğinde, bu Varlık, yalnızca karakteri nedeniyle günahtan etkilenmeksizin kalmaz. Ama günahtan ne şekilde etkilenir? O'nun varlığının herhangi bir şekilde etkilenmesi ile ilgili ihtiyacın bizi korkutmadığını görmüştük, çünkü yaptığımız araştırmalar şu noktayı yeterince açığa kavuşturmuştu: İslamiyet'in kendisi, Tanrı'nın etkilenen bir varlık olduğu düşüncesini kabul etmekte zorluk çeker. Bu durum biz Hıristiyanlar için geçerli değildir, bu nedenle Yaratıcı'nın günahımızdan etkilendiğini söylediğimizde kendimizi savunmamız gerekmez (çünkü Kuran'ın kendisi aşırı öfke aracılığıyla O'nu etkiler). Sorunun tamamı, Tanrı'nın etkilendiği yolun şekli ile yakından ilgilidir. Hiç duraksamadan yanıtlanır; kendi içinde ahlaki olan ve bu insan yaratıklar ile bütünüyle ahlaki ve karşılıklı ahlaki ilişkilere sahip bir Varlık olarak etkilenmesi uygundur. O, yalnızca bu şekilde etkilenecektir. Ve teorimizin onayı için Kutsal Kitap'a baktığımızda, bu konuya her şekilde temas edildiğini görürüz. Çünkü Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın, isyankar çocuklarına baktığında, gazap, sevgi, merhamet, üzüntü gibi duygular hissettiği yazılıdır.

Müslüman'ın bakış açısına göre, bu tür düşüncenin tamamı iğrençtir. Tanrı'ya, gazap duygusunu tamamen, sevgi ve acıma duygularını biraz yakıştıran, ama üzüntü duygusunu asla yakıştırmayan Müslüman'a neden böyle davrandığını uygun bir şekilde açıkça sorabiliriz. Belki bu şekilde ısrar edildiğinde bu iddiadan kaçmayı deneyecektir. El-Gazali tarafından Tanrı'nın dudaklarına yerleştirilmiş olan şu şaşkıncı sözleri onaylayabilir: 'Bunlar mutlu olsunlar ve umurumda değil; bunlar da Ateşe ve ilgilenmiyorum'.¹ Ama tam bir ciddiyet ile şimdi şunu soruyoruz: bu durum bizim teolojimizi mi geliştirecektir, yoksa derhal ateistlere dönüşmemize mi neden olacaktır? Müslüman teolojisi bu ölümcül sözleri ile sonunda kendisini ortaya koymuştur ve böyle bir Tanrı'yı sevmemizin mümkün olamayacağını ya da O'na gerçek bir bağlılık duyamayacağımızı söylemek zorundayız, çünkü yeryüzündeki dürüst

¹ *Haula'i ila n na'im wa la 'ubali, wa ha 'ula', ila n nar wa la 'ubali.*

Ek Müslüman Kaynakları

454w. Abu Darda'a Kutsal Peygamberin şöyle dediğini bildirmişti: 'Allah onu yarattığı zaman Adem'i yarattı. Allah, sonra onun sağ omzuna vurdu ve tohumlara benzeyen beyaz bir ırk çıkardı, ve sonra sol omzuna vurdu ve kömürlere benzeyen siyah bir ırk çıkardı. Sonra onun sağ omzunda bulunanlara şöyle dedi: Haydi cennete ve ben ilgilenmiyorum. Sol omzundakilere ise şöyle dedi: Haydi cehenneme ve ben ilgilenmiyorum'. ---- *Ahmad*'ın alıntı yaptığı eser: *El Hadis, Mişkat-ül-Masabih*, el-Haj Maulana Fazlül Kerim tarafından tercüme edilmiştir, İslamiyet Kitap Hizmeti, Yeni Delhi, Hindistan, 1998 Baskısı, Cilt.3, bölüm xxxii, 454w, s. 117-118.

Bölüm MCVI, ADEM OĞLUNUN ZİNA VE BENZERİ KONULAR HAKKINDAKİ ÖLÇÜSÜ

(6421) Ebu Hureyra Allah'ın Elçisi'nin (üzerine esenlik olsun) şöyle dediğini bildirdi: Allah, bir insanın teslim olacağı ve zaruri olarak işleyeceği zina kaderini kararlaştırmıştır.----alıntı yapılan kaynak: Müslim, İmam,*Sahih Müslim*: kendisine eşlik edenler tarafından anlatılan ve El-Jami'-Us-Sahih Başlığı altında derlenerek bir araya getirilmiş olan bu eserin adı, *Being Traditions of the Sayings and Doings of the Prophet Muhammad*'dir. 'Abdül H. Siddiki tarafından tercüme edilmiştir, Cilt.IV, Bölüm MCVI, No. 6421, s.1397-1398.

bir insanın, gökyüzündeki böyle bir Tanrı'dan daha zengin ve soylu bir biçimde donatıldığını hissediyoruz.

Tekrar konumuza dönelim. Felsefe ve Vahiy, Tanrı'nın günahkar ve baş kaldıran insan ile olan ilişkisi içinde yalnızca gazap, merhamet, sevgi ve üzüntü olarak tanımlanabilecek olanı tecrübe ettiğini ve gösterdiğini söylerler ve bu konuda düşünce birliğine sahiptirler. Ve tüm bunlar aynı şeyin görünümleridirler. Örneğin, gazap, öfkeli bir yasa koyucunun ya da çileden çıkmış bir yasa yöneticisinin değil, öfkesinde haklı olan bir Babanın ve yetkin kutsallığa sahip bir Varlığın müthiş bir şekilde gücendirilmiş saflığının gazabıdır. Bu konu ile ilgili olarak yeryüzünden alınmış örnekler verelim: oğlunun güvenilmez bir davranışta bulunarak adına leke sürdüğü bir babanın haklı gazabı; ya da tam güvenilir bir insanın bir olayda arkadaşı tarafından alçakça aldatıldığı zaman hissettiği dehşetli kızgınlık; ya da iffetsiz bir zihnin söylediği kötü düşüncelerden etkilenen tamamıyla saf bir kadının duyduğu utandıran öfke. Bu tür durumlarda kızgın bir fırın gibi yakıcı, gücendirilen kişiyi mahveden ve yerin dibine girme ya da kaçıp karanlığa uçma arzusu duymasına neden olan gazap mevcut değil midir? O zaman Tanrı'nın gazabı çok daha büyüktür! Ama gazabın tüm bu tür durumlarda saf bir ahlak duygusu olduğuna dikkat edin gazap, ahlakı mükemmel bir Varlığın deneyimi ve gösterisidir, yalnızca, kızgın bir monarşinin dışa vurduğu gazabı, ya da muhalefet eden bir yöneticinin öfkesi olmadığı gibi, kendisini çalıştıran kişilerin bir şekilde hata yaptıkları büyük bir makinenin mekanik öcü de değildir; ama yine de Kutsal Olan Birinin dehşetli ve yakıcı gazabıdır. Sevgi, gazabın yoğunluğuna yalnızca bir unsur ekler. Ve bu, Mesih aracılığıyla yorumlandığı gibi Kutsal Kitap'ın tamamında söz edilen Tanrı gazabının gerçek yorumu değil midir? Korkunç Yargı Gününde saf ve sadık olmayanların üzerinde kullanılacak güç, daha önce vermiş olduğumuz örneklerde olduğu gibi, burada yeryüzünde uygulanan saf ahlak gücünden farklı olmayacaktır. O gün, bazı kişileri ısıtacak olan sevgi-kutsallığın aynı ateşi, başkaları için cehennem ateşi olacaktır.

Gazap hakkında söyleyeceklerimiz bu kadar. Yalnızca psikolojik yeterliliğimiz çok sınırlı olduğu için Tanrı'daki aynı şeyin aslında yalnızca görünümleri olan konulara farklı adlar vermeye zorlanıyoruz, ve sevgi, merhamet ve üzüntüden sanki farklı, hatta çekişmeli duygularmış gibi söz ederiz. Belki onları yalnızca birbirlerini izleyen şekilde tecrübe edebiliriz, ama onlar aslında içimizde bizimle ilişkidirler. Gazap, merhamet, sevgi ve üzüntü hisseden bir anneyi hayal edelim; bu duyguların hepsini aynı anda yaşamasa da, eğer bu duyguların objesi, sahte, hain ve saf olmayan, ama yine de iyi bir insan olma kapasitesine sahip bir oğul ise, annenin bu duyguları hala birbirleri ile ilişki içinde olacaklardır. Tanrı, bu duyguların hepsini aynı anda yaşar ve tam kavram, yalnızca bu duyguların hepsine bakarak elde edilebilir. *Sevgi*, Ellerinin işinin dönmesini isteyerek geri çağıran tutkulu arzudur. *Merhamet*, yaratığın zayıflığının ve sefaletinin farkında olmaktır. *Üzüntü*, sevgiye hainlik edildiğinde hissedilir, yara almış sevginin görüntüsüdür. *Gazabı*, daha önce tanımlamış bulunuyoruz. Eğer Tanrı, bir şekilde Kendi sonsuz yükseklikleri içinde bu duyguları tecrübe etmiyorsa, O, bizim için tanrı olamaz. Ancak, Yeşaya, Hoşea, Yeremya ve Yunus'un (özellikle) incelenmesi bize kesin olarak şunu göstermektedir: Tanrı'nın bana ve günahkar insana olan davranışı budur. Ve İsa Mesih'te bu gerçek nihai olarak açıklanmıştır.

Şimdi son olarak bu düşünceleri Kefaret konusuna uygulayalım. Daha önce, Beden Alma'nın Tanrı'nın, Kendi dünyasında konut kurarak ve özellikle insan ile olan ilişkisi ve paylaşımında gösterdiği genel lütfunun yalnızca özel bir durumu olduğunu görmüştük. O zaman Kefaret, Tanrı'nın günahkar insana olan genel davranışının Beden Alan o Söz içinde gösterilmesidir. Kefaret, Beden Alan Kişi içinde şekil alan Tanrısal Üzüntü, Merhamet, Gazap ve Sevgi'dir. Kefaret, Tanrı'nın sonsuz sabrının – günahı yüklenme – mekan ve zaman ile

olan ilişkisinin ifadesidir, aynı Beden Alma'nın mekan ve zaman ile ilişkili olan Sonsuz Öz'ün ifadesi olduğu gibi. Mesih'in Çarmih'ta Çektiği İstirap, Tanrı'nın Çektiği İstirap'ın geçici ve mekan ya da uzay ile ilgili olarak gösterilmesidir. Gazap, sevgi, merhamet, üzüntü ve Mesih'in sabrı, Göksel Tanrı'daki aynı şeylerin yer ve zaman ile ilgili olarak ortaya konulmasıdır. Beden Alma şöyle der: 'Tanrı, Mesih'teydi'; Kefaret, bu ifadeye şu sözleri ekler: 'İnsanı, Kendisi ile barıştırdı.'

Bu nedenle, Mesih'in bedendeyken yaptığı işler, yer ve zaman sahnesinde insanlar ile hemen temas kurularak sahneye getirilen Tanrı'nın işleriydi. Bu kavram bize şunu gösterir: Hıristiyan düşüncesini, ciddi, öfkeli bir Baba ve yumuşak huylu, seven bir oğul olarak destekleyen biri, gerçekten ne kadar da uzaktır. Kutsal Kitap, her ne kadar Üçlü Birliğin kişilerine işlevler tahsis etse de Tanrı içindeki bir bölünmeye bu tür destek vermez. Tanrı, Acı Çekme – Bu, Sabır'dır – aracılığıyla yaptığı Sevgi ve Kurtarma eyleminde Bir Baba, Oğul ve Ruh'tur. 'Tanrı dünyayı öyle çok sevdi ki'. 'Tanrı, Mesih'teydi'. 'Tanrı, bize olan sevgisini gösterdi'.

Böylece Kefaret, Tanrı'nın bağışlayabilmesi için önceden gerçekleşmesi gereken dışsal bir eylem olarak değil, Tanrı'nın doğasından kaynaklanan bir eylem olarak görülür. Burada söylenecek olan şudur: Sonsuzlukta insanın günahını yüklenecek kadar çok seven ve bu günahı üstüne alan ve zamana dahil olarak beden alan bir Tanrı'dan başka hiç kimse günahkarı bağışlayamaz ve kurtaramazdı. Bu, mutlak gerçektir. Mesih'te Beden Alan Oğul'un Kefareti kurtuluş elde etmenin tek yoludur. Ancak Kefaret, Tanrı'nın, Doğasının yapamadığını yapabilmesini sağlayan dışsal bir araç ya da plan değildir. Kefaret, Tanrı'nın yüreğinde bulunan ve olmadığı takdirde kurtulmamızın mümkün olamayacağı içsel işin içsel bir aracı ve suretidir. 'Ama Kefaret sayesinde kurtulamazdık' gibi bir cümle gerçekte, 'Ama aynı zamanda Kefaret Eden bir Tanrı sayesinde kurtulamazdık' anlamına gelir. Tanrı, karakteri nedeniyle tahammül etmek, özlemek, ve Sözü'nde beden almaktan farklı bir şekilde davranamazdı. Kendi içinde günah eyleminin acısını sonuna kadar çeken bu Beden Alan Kişi'de yeryüzü sahnesine inerek günah ile çatışmaması imkansızdı. Bedeni ölümden, canı karanlıkta acı çekti.

Bu son cümle bizi, bu büyük gizemin yüreğine biraz daha yaklaşıp yaklaşamayacağımızı düşünmeye yönlendirir.

Mesih, bu dünyaya yalnızca ahlaki silahlar ile donatılmış olarak geldi, günah ile yapacağı savaşta fiziksel güçleri ya da süper fiziksel bir kudreti değil, doğruluğun ve Ruh'un kılıcını kullanacaktı. Ayartma Dağı'nda üstün gücünü kullanmayı kesinlikle reddetti ve böylelikle şu tür düşünceleri tamamen uzaklaştırdı; bu dünyanın krallığı ve bu krallığın nasıl geleceği hakkındaki tüm Müslüman düşünceleri. O, ahlaki düşüncelerin yalnızca ahlaki araçlar tarafından sağlanabileceğini gördü. Ve bundan dolayı fiziksel direniş hakkını kesinlikle reddetti. Başka biri, hatta bir peygamber için aslında dünyanın Kurtarıcısının dışındaki herkes için bu durum belirli koşullar altında anlaşılır bir şekilde hoş görülebilir. Dünyanın Kurtarıcısı için herhangi bir koşulun oluşması hiçbir zaman gerekmiyordu.

Bu durum, Müslüman bakış açısına göre zayıflığın bir ifadesi olarak görülür. Ahlak gücünün ne olduğu bilen insan için ise bu durum, gücün şekil almasıdır.

Bundan dolayı, O'nun ve günahın arasındaki savaş, ahlak meydanında yapılan dürüst bir savaştı. Bu savaşta, dıştan gelen, yabancı silahlar kullanılmadı. Eğer Getsemani Bahçesi'ne melek lejyonlarını çağırıyorsa, Çarmih'ta tanrısal gücüne baş vursaydı, hatta

bundan da fazlasını yaparak bireysel otorite kullansaydı, günah ile yaptığı mücadele ahlak dışı olacaktı; çünkü ahlaki olmayan bir unsur ile hareket etmiş olacak ve insanın ahlaki kurtuluşu başarılı olamayacaktı. Günah, ölümcül darbe almayacak ve kesin bir yenilgiye uğramayacaktı. Ve O, işte bu nedenden ötürü karşı koymadı.

İnsan günahının Kendisine karşı en kötü olanı yapmasına izin verdi. Günahın kendisini, O'nun kusursuz kutsallıktaki doğru kişiliği üzerinde göstermesine müsaade etti; günah, tüm zamanlar için gerçek ve esas doğasını O'nun üzerinde, Tanrı'dan ve doğruluktan nefret ederek ve kutsal olan her şeyin ölümünü severek gösterdi.

Ama bu durum sonuna kadar, yani ölüme gitmesini içeriyordu. Eğer ölümden kaçınmış olsaydı, günah'ın doğası tam olarak ortaya çıkartılamayacak ve içeriği tam olarak görülemeyecekti. Günahın doğasını açıklamak için günahın doğasını yüklenmesi gerekiyordu; günahın doğası, iyi olan her şeyi öldürme isteğini barındırır. Ve günahın kaçınılmaz yenilgisini açıklamak için onun hükmünü giymesi, yani, korkunç bir şekilde ölmesi gerekiyordu.

O zaman, ancak o zaman, dönüp zafer kazanabilirdi. Günah, ancak tüm kötülüğünü sergiledikten sonra O, günahın güçsüzlüğünü sergileyebilirdi. Eğer bu gerçekleşmeden zafer kazanmış olsaydı, günahın, tüm gücünü ortaya koymamış olduğu söylenebilirdi. Bir insan için, yalnızca çabasının tamamı sona erdiğinde, yenildiği söylenebilir. Günahın nihai gücü, ölümdür; günah, son gücünü harcamadan yenilgiye uğratılamaz. Mümkün olan en güçlü eylemini uygulamadıkça, nihai yenilgisi gerçekleşemezdi. Mesih'in, nihai üstünlüğünü sağlayabilmesi için günah ve ölümün bu üstün zaferine bir an için boyun eğmesi gerekiyordu.¹

Böylece, dünyanın kurtuluşu başarı ile gerçekleştirildi. Günahkar, Kefaret'in farkına vardığında, günahı, günahın gerçek ışığında – nihai bir düşman olarak – görür; ve bu nedenle günahtan Tanrı'nın nefret ettiği gibi nefret eder ve günahkarı bağışlayan Tanrı bu davranışı ile ahlaksız bir şey yapmamıştır. Bağışlayarak, kutsallığa yeni bir yaşam ve günaha ölüm sağlamıştır. Günahları hala üzerinde olan ve günahkar yüreği hala dönüş yapmamış bir günahkarı bağışlamak, ahlaksızlıktır. Eğer aksi yapılmış olsaydı, üzerine dünyanın ve evet, sonsuzluğun kendisinin bina edilmiş olduğu sonsuz Kutsallığın sütunlarının yıkılması söz konusu olurdu.

Ve neredeyse Çarmih'in, günahın ne olduğuna ilişkin duyguyu (ya da tam farkındalığı) yarattığını söyleyebilirsiniz. Bu nedenle, Çarmih, günaha duyulan nefretin gerçek tutumunu yarattı. Ve yine bundan dolayı günahtan gerçek kurtuluşu sağladı. Çarmih'ta insanın günah ile ilgili düşüncesi Tanrı'nın düşüncesi ile uyum sağlar. Vr, 'Mesih'in kanı her günahtan temizler' ifadesinin anlamı budur. Mesih'in kanı temizler, çünkü insanın vicdanı temizler, ona şimdi kendi günahı hakkında Tanrı'nın hissettiği gibi hissettiği için bağışlandığını, hatta bundan fazlasını da söyler: günahı uzaklaştırılmış, kendisi ise aklanmıştır, yani, Tanrı ile günahtan önce var olan ilişkisine geri döner. Tanrı ile barışmıştır, çünkü şimdi kendi vicdanı ile gerçekten barışık olabilir. Kendisi ile barışmıştır, çünkü şimdi Tanrı ile barışma hakkına sahiptir.

¹ O zaman Tanrı öldü mü? Bu soru bu şekilde sorulduğunda hile ve yalan içerir. Tanrı, ruh olarak ölemez – örneğin, ortadan yok edilemez. Pek çok kişi *bizim* ruhumuzun bile, ruh olarak ölemeyeceğini iddia etmiştir. Ancak ruh ve bedene sahip olan her varlık, bu ikisi, yani ruh ve beden ayrıldığında, ölebilir. Bu açıdan Tanrı'nın öldüğünü hatta ya da Tanrı'nın Sözü'nün bile öldüğünü söylemek yanlış olmaz; ama Mesih olarak adlandırılan Tanrı'nın Sözü öldü – örneğin, Beden Alan Kişi'nin Ruh'u, Etinden ve Kanından ayrıldı.

Mükemmel Kutsallıktan başka hiçbir şey sonsuzluktaki ve Mesih'teki Tanrı'nın Çarmıh İstirap'ı gibi bir bedel ödemesini sağlayamazdı. Bu ağır bedeli yalnızca mükemmel Sevgi taşıyabilirdi. Bu nedenle, kutsallık ve sevgi, gazap ve acıma, adalet ve merhamet, Çarmıh'ta bir araya gelir ve birbirlerini öperler.

C.L.S. PRESS, MADRAS — 1916